

1982 • 2

~ 't ONDERSCHOER ~

heemkunde denekamp

't onderschoer

De oude Twentsche boerderijen hadden vaak een onderschoer, als een soort portaal voor de poortachtige hooftoegang naar de deel. Deze toegang was voorzien van de dubbele 'niendeurn', welke aansloten tegen de uitsienbare middenstijl in stiepel.

De stiepel kon zijn voorzien van het huismark of een andere versiering. Bovendien had de stiepel een figuurlijke betekenis daarin bleef immers eens het 'braatspit' steken, dat een 'kuun' of 'huuswiefke' een brutale boerenknecht nagovide.

Als 'n stiepel verwijderd was konden de volgeladen oogstwagens er doorrijden tot onder 't slop'.

In het stiepelgat sloot 'de lappe' uit het raamwee het 'blauwe dampke' dat de 'zwarte dood' veroorzaakte.

In Oetmarsum trekt men bij het 'slaggels' um 'n stiepel'.

Door het 'hoendergat' van de niendeur konden de laatste kippen naar binnen. De hofhond 'Sien' of 'Tello' kon ook 's nachts een oogje houden op het erf achter het huis. De heer zelf kon slotte kon veilig uithyken 'oaver 'n ondersten niendeur'.

Het onderschoer was een veilige schuilplaats bij slecht weer. Vaak ook diende het als bergplaats voor het dagelijkse gerief, zoals 'n riebessern', 'n riet', 'n strikkakke', 'n ploogstraampje' en de 'peerdesellen'.

Menig boerenwons zal in het onderschoer zijn liefde verklaard hebben 'an men wih', wat dan vaak weer leidde tot een 'bruilte' en tot het voortbestaan van het Twentsche geslacht.

Kortom, het onderschoer had in het leven van de Twentenaar een functie van verbinding tussen binnen en buiten, het was een veilige bewaarplaats, het leende zich goed als uitvalspunt en het bood plaats voor menselijke contacten. Daarom dit onderschoer als symbool van het streven van

Koenkunde Benekamps —

Tekening van onderschoer en tekst - J.A. Veldhuis

't ONDERSCHOER

officieel contactorgaan van heemkunde denekamp

4e jaargang 1982 nr.2

indit nummer

Het blad verschijnt vier keer per jaar, aan het eind van het kwartaal en wordt gratis toezonden aan de donateurs.

De donateurskosten bedragen voor donateurs, woonachtig in de gemeente Denekamp, voor 1982 minimaal f.12,50; de bijdrage voor de overigen is f.18,50.

Losse nummers kosten f.5,--, exclusief verzendkosten.

Oplage: 400 stuks.

Kopy voor dit blad kan ingeleverd worden bij de redactie. Publikaties blijven eigendom van de auteurs. Overname van artikelen, geheel of gedeeltelijk, is dan ook slechts toegestaan na toestemming van de schrijver.

REDACTIE 't ONDERSCHOER

H.J. Anna, Willem Wegewartstraat 1, Denekamp; tel. (05413) 2434.

J.A. den Ouden, Clematisstraat 26, Denekamp; tel. (05413) 2800. (administratie)

H. Boink, Diepengoor 16, Denekamp; tel. (05413) 2261.- vormgeving/ (vormgeving/eindredactie)

BESTUUR STICHTING HEEMKUNDE DENEKAMP

J.H. Borgman, voorzitter; H. Boink, secretaris; W.A.J. Nijhuis, penningmeester; C.C.M. Hamers; S.M. Heerink-Reerink; J. Veldhuis; S. Wynia en A. Zekhuis-Strout.

BANK

ABN-Bank te Denekamp.

Rekeningnummer: 59.57.16.547.

PAG.

- 1 'n weerd van te vuurte
H. Boink
- 7 op de hoogte
bestuur
- 9 aandacht voor
bestuur
- 13 gelezen voor u, in de krant
van nu
H.J. Anna
- 15 voor u, door u
H. Boink
- 17 Roesseltboer
D. Anna-ten Broeke
- 23 geschiedenis van de Leltruper
school (3)
J.A. den Ouden
- 27 glas en glas technieken (2)
W.A. Boshman
- 35 vergrijzing van de jenever-
bos
Jon Bruus
- 39 de western Franciscanessen
van Denekamp
H.J. Anna
- 43 beelden uit mijn kinder-
jaren
E. Bos-Hermelink
- 45 Denekamp - Nieuw
H. Boink
- 49 God en Goddient in 'n
Tweede's sprake
H.J. Anna
- 51 epigrammen
Ann Zekhuis-Strout
- 55 lankt - mens (1)
W.A.J. Nijhuis

De hazelaar.

Heel langzaam groeien ieder jaar
de noten aan de hazelaar.

En als ze rijp zijn roep ik blij:
"Wie wil er een hazelnoot van mij?"

Bladerrijke bomen, veel, ontzettend veel zon dus zou 't zomer kunnen worden. Worden, want het mag van de kalender pas op 21 juni zomer worden. Dus terwijl ik dit "woord van te vuurt'n" begin te schrijven moet ik me enige geduldige beperkingen opleggen, wat ik dan ook gaarne zal doen, overal op vooruitlopen heeft immers weinig zin.....

Af en toe moet je dit natuurlijk wel, maar dan toch steeds met gepaste zelfbeperking.

Het begin vinden is niet altijd even vanzelfsprekend. In de kamer gezeten, achter de schrijftafel, met een klassiek muziekje op de achtergrond moet er toch iets uit de pen kunnen vloeien. Zeker wel onder de inzet van de zware tot soms zelfs haast bizar aan-doende zo precies afgemeten tonen van Ludwig van Beethoven's Egmont Ouverture, die nu juist begint in te zetten. Mijn gedachten worden wat nader omlijnd, raken in het spoor.....in het spoor van dit prachtige muziekstuk, het boeit je, het houdt je bezig.....

Wat toch zou Beethoven bedoeld hebben met deze Egmont Ouverture?

Het is misschien wel interessant daar op deze eigenlijk nog voor-zomerse zondagmiddag, de 6e juni 1982, even op door te borduren.

Hoor, nu is de melodie wat milder....Kom laat ik u er toch maar even iets van vertellen, voor ik verder ga met dit 'woord van te vuurtn'.

Hoe gevoelig geschreven en meesterlijk georches-

treerd is deze ouverture -het lijkt even heel ernstig- of heeft Beethoven dit anders gewild? Maar dan is daar de slot-apotheose....-de finale.... waar je echt helemaal naar toe moet leven..... de overwinning.....?

Voor deze overwinning op de Spaanse tiran, op de onderdrukking, was de ondergang van Egmont nodig. Wie was deze Egmont nu eigenlijk?

Het zou eigenlijk wel eens goed zijn te weten, waaraan componist zich mee bezig heeft gehouden of wat een componist ertoe bewogen heeft een dergelijk stuk als dit te componeren. Maar daar is hier de gelegenheid niet. Mogelijk dat de Zuid-Nederlandse voorouderlijke afkomst van Beethoven nog iets te maken heeft gehad met de bewogenheid van deze ouverture. Ludwigs grootvader was namelijk geboortig uit de Zuiderlijke Nederlanden, het gebied waarin zich ook deze tragedie voltrok.

Over deze tragedie wil ik u dan nu toch iets vertellen. We zijn nu toch een beetje verzeild geraakt in de vaderlandse geschiedenis. We nemen daarvoor de bladzijden van de zestiende eeuw. De tijd van de vele executies, de tijd van de beeldenstorm, de periode waarin de onderdrukking door de Spaanse Koning Philips II ernst werd.

De beeldenstorm, een uitbarsting van volkswoede, welke zich rond 1566 in Nederland in gang zette, op grote schaal beelden en andere religieuze voorwerpen uit de kerken werden gehaald en vernietigd als uiting tegen de regeringspolitiek van Philips II.

In die periode leefde ook Graaf Lamoraal van Egmont (1522-1568).

Deze Graaf onderscheidde zich als krijgsman onder Philips II. Sinds 1559 was hij stadhouder van Vlaanderen. Bij de beeldenstorm bleef hij zelfs trouw aan de koning; dit mocht hem er echter niet van weerhouden deel te nemen aan het zgn. Compromis Van Edelen in 1566, waarin de Spaanse Hertog Alva aanleiding vond hem gevangen te nemen en hem (samen met Graaf van Horne) terecht te laten stellen op het schavot.

P.C.Hooft schrijft hierover in zijn "Neederlandsche

Historien (1642)" o.m. dat ".....zij als meede-pleeghers des Prinsen van Oranje, als beschutters der verbonden Eedelen, en verwaarlozers van den Roomschen Godsdienst, voor Majesteitschenders, ten zwaarde (werden) verweezen. Tot voltooying der zmaadt, hadden hunne hoofden, op staaken te staan, zoo lang als 't den Hartoghe gelieven zouden".

Het vonnis was ondertekend door Alva zelf, alsmede in dit geval door koning PhilipsII van Spanje aan wie Egmont op 5-6-1568 hierover nog een nadere brief had geschreven, hetgeen echter niet heeft mogen baten, want op vrijwel 't zelfde moment werd hem 's nachts in de gevangenis het executie-bevel uitgereikt.

't Schavot werd midden op het marktplain in gereedheid gebracht -voor de zoveelste keer- en met een zwart laken overtrokken. De volgende dag, de 5e juni, 't was pinksteravond, zou de onthoofding plaatsvinden, voorafgegaan door het nodige, voor die tijd rituele gebruik..

Hooft hierover:"Toen reez de Graaf oover eindt, smeeet den hoedt en snuitdoek ter zijde,knielde onderwerfs op het kussen, trok een mutsken oover zijn ooghen, wenkte den bisschop dat hij weeke, en roepende, met gevouwen handen'Heere, in uwe handen, beveel ik mijnen Geest',vlijdde zich tot den slaghe, die van den scharprechter, fluks opgetreden, gegeven werd, en hem niet bet door den hals, dan den omstanderen in 't hart sneed....."

Dit soort executies ging toen nog niet zoals later met de preciese valbijl van de Franse dokter Joseph Ignase Guillotin. Dat zou nog duren tot 1792, in welk jaar op 25 april de naar hem genaamde guillotine voor het eerst werd gebruikt. Ook in die woelige tijd zijn er wat hoofden gerold, daar in Frankrijk, zo leert ons de geschiedenis, waar uitzinnige vreugdevol lijkende mensen om nog meer hoofden stonden te krijzen en te gillen. Nog meer zwakzinnige hoofden, nog meer vermaledijde hoofden....

Je kunt je afvragen waarom of je dit nu -hier en op dit moment- (dezelfde tijd van het jaar haast) gaat schrijven- je zou het bijvoorbeeld ook over iets kunnen hebben wat je onlangs meegemaakt hebt.

Maar ergens kun je het wel met iets in verband brengen wat onlangs heeft plaatsgevonden. We hebben immers nog maar een maand geleden de vierde mei herdacht, die vierde mei van 1945 -die dodenherdenking.

Waarom denken we daaraan? Waarom heeft onze regering de vijfde mei vorig jaar tot nationale feestdag uitgeroepen?

Ja, waarom? Om alle werkenden in onze maatschappij een vrije dag te bezorgen? Wel nee toch zeker, laten we nu alsjeblieft niet zo bekrompen zijn in ons denken, dat een landsregering dat alleen maar zou doen, dat kan toch beslist niet waar zijn.

En de mensen in het bedrijfsleven dan, zult u zeggen, waarom reageren die dan niet (in positieve zin natuurlijk?) Daar zal helaas 't direkte antwoord op schuldig gebleven moeten worden. Duidelijk is dat de lasten van zo'n herdenkingsdag ergens gedragen moeten worden. Maar erg treffend toch in dit verband vind ik de woorden, die burgemeester Mr. J.G. Norbart van Denekamp als voorzitter van de raadsvergadering van mei 1982 in dit verband sprak:

"Nu kan hier wel bijgehaald worden, dat het in het bedrijfsleven toch al zo slecht is, dat deze vrije dag er niet meer bij kan.

Uitgerekend wordt dan wat zo'n dag financieel bezien kost. Maar dit is natuurlijk nooit een eerlijke benadering."

Toch wel even iets om over na te denken, geloof ik of willen we liever alles vergeten en overboord zetten, of willen we 't "gewoon" niet weten, daarbij dan gemakshalve maar tevens onze ogen sluitend voor hetgeen in de wereld, in onze eigen wereld, gebeurt. Ook nu nog, vandaag nog, waar op vele terreinen de ongenadigheden van de oorlogsmachinerie voor hette toestanden zorgt.

Andere hitte als die bij ons momenteel; die kun je immers verklaren door de hoge natuurlijke temperaturen.

Afgelopen week hadden we de verkiezing van een nieuwe gemeenteraad -ook toen al was de temperatuur haast om niet te houden. Maar toch namen de meeste mensen wel de moeite om naar de stembus te gaan. Waarom? Zomaar, omdat dat gebruik is? Of om-

Kiezers in de Gem. Denekamp.

Door de afgevaardigden HERRAAR, TILLOT, OUD-OOITWABERK, SETTER, KLEIN, en Klein ADEL, de Algemeene R. K. Kerkvergadering in de gem. Denekamp zijn met meerderheid van stemmen Candidaten gesteld voor de verkiezing van LIDEN van den Raad de Heeren:

J. H. Aarnink,

B. J. H. Groothuis,

H. Kottink,

G. Scholten Lubberink.

Hij verzoekt u erlangend te HOORHEDEN uwe stem op bovenstaande Candidaten uit te brengen.

Signeert de Afgevaardigden,
Het Doeljaar der A. R. K. V.

Kiezers in de Gemeente Denekamp.

Laat u niet bedotten door de groeten en versuande kopstukken die u trachten over te halen KRISTEN er uit te gooien. Weet dat dit uit haat gebeurt, nu KRISTEN geen prul is, maar een flinke endapere afgevaardigde die zijn man durft staan voor Recht en Waarheid opkomt en vooruitstrevend is, daarom mogen hem de kopstukken niet in den Raad zien.

Maar nu allen gestemd op

KRISTEN.

VELE KIEZERS.

Alle R. K. Kiezers van Denekamp

worden dringend uitgenoodigd om op den 9 JULI a.s. hunne stem uit te brengen op de Christelijke candidaten, de Heeren

LEZEN der Voorzitter van de Gemeente DENEKAMP uit. Hij verzoekt u erlangend te HOORHEDEN uwe stem op bovenstaande Candidaten uit te brengen.

Tot deelneming

Rijwieltocht

met eenen RIJWIELTOCHT, welke op zaterdag 28 Juli a.s. zal plaats hebben in de Gemeente DENEKAMP.

OP Zaterdag 28 Juli a.s.

10 deuren

van 10 tot 12 uur 's ocht.

aan de hand van de afgevaardigden.

aan de hand van de afgevaardigden.

aan de hand van de afgevaardigden.

aan de hand van de afgevaardigden.

aan de hand van de afgevaardigden.

aan de hand van de afgevaardigden.

aan de hand van de afgevaardigden.

aan de hand van de afgevaardigden.

aan de hand van de afgevaardigden.

aan de hand van de afgevaardigden.

aan de hand van de afgevaardigden.

Gemeenteraadsverkiezing Denekamp.

KIEZERS van DENEKAMP

stemt allen met ons op a.s.

Donderdag des 4 Juli op

J. H. Aarnink,

H. Kottink,

J. H. Oude Efferink,

G. Scholten Lubberink.

Veel kiezers.

DE KIEZERS

in dorp en Buurtschap Denekamp, Noord-Beuningen, Tiltigte, Groot en Klein Apelo.

Nutten- en Oud-Oemsteden, Noorde Scholten, uitgenoodigd a.s. Donderdag 4 Juli a.s. te gaan en hunne stemmen uit te brengen op de vier Candidaten,

J. H. Aarnink,

J. Kristen,

B. J. H. Groothuis en

H. Kottink.

(Afredegen Leden)

die gedurende vele jaren hun mandaat als Leden van den Gemeenteraad met ijver hebben vervuld.

De Kiezers in luttig te beethen.

Kiezers in de gemeente Denekamp.

De ondergetekende, G. R. BOUWEN, LEIBERIKS, Candidaat gesteld door de Kiezersvergadering in de gemeente Denekamp, (bezoeder te KUTTEREN, verzoekt u te komen

niet te stemmen

maar hunne stemmen uit te brengen op

J. K. Kiezers.

afte 114

dat men zich bewust is waar het omgaat?

Het is overigens nog niet zó lang geleden dat we als inwoners van dit land rechtstreeks mochten meebepalen wie we in de raad van onze gemeente wilden hebben. Dat was tot aan begin 1900 voorbehouden aan

bepaalde mensen. Om te kunnen stemmen moest men toch een zeker geldelijk vermogen bezitten.

Toen werd er ook al soms een heel harde strijd geleverd om de gunst van de kiezers. Ook in Denekamp, zoals duidelijk blijkt uit de hiervoor afgebeelde overdruk (pagina-groot) uit het Weekblad voor Oldenzaal van 22 juni 1907.

Wat hebben onze voorouders niet gevochten voor dat kiesrecht, dat recht om mee uit te maken hoe onze gemeente, hoe ons land wordt bestuurd. De democratie, dat in zelfs bloedige strijd verworven recht is het meer dan waard om voortdurend te verdedigen. Wat heeft men zich er niet voor in gezet! Hiervoor hebt u er even getuige van kunnen zijn.

De laatste tijd schijnt de belangstelling voor het overheidsbestuur wat in te tamen. Men ziet het niet meer zo. Of wordt er gedacht: het maakt toch allemaal niets uit -ze regelen het wel zonder er wat op uit te doen, wat we zeggen. Het is erg gevaarlijk op deze wijze te gaan denken. We leven in een democratisch vrij land, een land, waarin ieder vrij zijn mond in het openbaar mag open doen. Denkt u dat eens goed in -dat is lang niet overal zo. Vroeger was dat zelfs in vele gezinnen niet eens toegestaan. Maar toen was de maatschappelijke toestand natuurlijk wel even anders, dat moeten we ons ook terdege realiseren. Je kunt niet zeggen: toen was het zo en daarop afsteken- dat is niet eerlijk- je moet de dingen zien tegen de achtergrond van de toen heersende maatschappelijke toestand.

Al met al zullen we moeten constateren dat de strijd van toen wel allemaal geleid heeft tot het feit dat wij straks in september weer Prinsjesdag hebben en dat wij daarvoor op 8 september a.s. eerst nog even naar de stembus mogen/kunnen/moeten om een nieuw landsbestuur te kiezen, dat hopelijk niet zo getekend hoeft te worden als driehonderd jaar geleden met Graaf Egmont!

Hoe die Beethoven je op een tekst kan zetten!!

Denekamp, 6 juni 1982.

H.Boink.

Wel gen ongeliek bekennen kan,
Is een bekrompen man.

op de hoogte

In deze rubriek houden wij u dit keer o.a. op de hoogte van:

- uitbreiding redactie
- bibliotheek openstelling
- nieuwe aanwinsten bibliotheek
- boerderijsmuseum
- nieuwe donateurs.

UITBREIDING REDACTIE

Het is dan eindelijk gelukt de redactie uit te breiden. Dat was ook wel dringend nodig, want voor zo'n contactorgaan als 't onze is het eigenlijk onverantwoord om te werken met een redactie-ream van slechts twee personen. Ziekte van een van beiden kan er al oorzaak van zijn, dat het blad later of in 't geheel niet kan verschijnen. Bovendien is het beter, dat je ook dit werk met wat meer mensen doet. Je kunt wat beter taken verdelen, dat schept ook wat meer mogelijkheden tot variatie en thema's. Als nieuw redactielid stellen wij aan u voor de heer H.J. Asma, ons al bekend van de rubriek "gelezen voor u, in de krant van nu", welke hij al sedert een jaar voor de redactie van dit blad verzorgde.

Ook langs deze weg: van harte welkom bij onze redactie. We hopen op een

plezierige samenwerking.

Een voorlopige taakverdeling is al wel gemaakt; daarop komen we in een volgend nummer nog wel nader terug.

Overigens: we blijven streven naar een redactie-team van in elk geval vier tot vijf personen. We kunnen dus zeker nog wel iemand gebruiken. Belangstellenden kunnen daartoe geheel vrijblijvend contact opnemen met een van de redactieleden. De adressen staan voorin vermeld.

OPENSTELLING BIBLIOTHEEK

Gedurende de zomerperiode (juni-september) is de bibliotheek slechts op verzoek open. Belangstellenden kunnen zich daartoe in verbinding stellen met de bibliothecaresse, mevr. D. Asma-ten Broeke te Denekamp tel. (05413) 2434.

NIEUWE AANWINSTEN BIBLIOTHEEK

Van onze bibliothecaresse kregen we de volgende opgave van nieuwe bibliotheekaanwinsten.

Ontstaan, doel en inrichting der Marken; uitgave: Stichting Heeskunde te Ootmarsum; P. Van der Maas

Singraven: I tot 1652, II tot 1774
III tot 1915 IV register, oorkonden
enz.; Karl Böhm en W.H. Dingeldein

Nomina Geographica Neerlandia; Ge-
schiedkundig onderzoek der Neder-
landse Aardrijkskundige namen; A.A.
Beekman e.a.

Mijne Reisportefeuille; omwer-
vingen door Overijssel in het na-
jaar van 1846; H. Boon

Het leven in de "Noaberschap";
uitgave Stichting Heemkunde Oot-
marsum.

BOERDERIJMUSEUM

Hoewel we verwacht hadden
u thans meer uitsluitel te
hebben kunnen geven over het
al dan niet doorgaan van dit
project, willen we u toch
wat informatie hierover ver-
strekken.

De werkgroep boerderijmuseum
heeft de laatste maanden
hard gewerkt aan de voorbe-
reidingsplannen. Er zijn
tekeningen gemaakt, er is
een kostenopzet gemaakt
voor bouw en inrichting.
Ook is een exploitatie-ra-
ming in elkaar gezet.
Hierover zal zich thans nog
het bestuur van onze stich-
ting moeten uitspreken.

Daar het niet in de bedoe-
ling zal liggen dat onze
stichting een dergelijk pro-
ject als dit museum zelf
gaat opzetten en exploiteren
is door de werkgroep ge-
zocht naar een beheersvorm
hiervoor, welke zij meent
gevonden te hebben in de
vorm van een stichting.

Het al dan niet doorgaan
van de voorgestane plannen
hangt echter voorlopig af
van de mate waarin de ge-
meente Denekamp financieel
wil bijdragen. We hopen u
hierover de volgende keer
van op de hoogte te kunnen
stellen.

NIEUWE DONATEURS

In het achter ons liggende
kwartaal hebben zich als do-
nateur de volgende personen/
instanties aangemeld:

Paul Eertman, Bögelscamplaan
5 Denekamp;

R.K. Basisschool "De Hilgen-
horst" Oude Dijk 17 Dene-
kamp;

J.H. Wigger, ter Pelkwijkpark
7a Zwolle;

B.L. Scholten, Vledderstraat
8 Denekamp;

H.J. Noltén, Bromeliastraat
50 Denekamp;

G.J. Bruns, Priorweg 8 Dene-
kamp;

W.A. Kamphuis, Priorweg 8
Denekamp.

J.B. Ankoné, Clematisstraat
17 Denekamp;

George Loohuis, Nic. Beets-
laan 70, 7576 CN Oldenzaal;

Hans v.d. Zande, de Klauwier
13, 7591 J.P. Denekamp;

J.H.B. Richters, De Sperwer
28, Denekamp.

H.M. Ottenhof, Pr. Hendrikstr.
29, Denekamp.

Hiermee komt het aantal do-
nateurs van de Stichting
Heemkunde op 240.

aandacht voor

Wij vragen uw aandacht o.m.voor:

- bezoek aan Metelen
- verslag voorjaarsbijeenkomst
- cursus oud-schrift
- werkgroep geschiedenis
- contributie
- expositie klederdrachten
- expositie vulkanen

VOORJAARSBIJEENKOMST 1982

Van de heer Asma ontvingen we hierover het volgende verslag.

Deze bijeenkomst werd gehouden in "Marktzicht" te Denekamp op donderdag 29 april j.l.

Na de opening van de bijeenkomst en een welkomstwoord van de voorzitter, de heer Borgman, gaf deze het woord aan z'n mede bestuurslid, de heer Wynia, die een serie prachtige dia's vertoonde, welke hij in de loop van ongeveer 20 jaar gemaakt had in en rond Singraven. Vooraf gaf Wynia een kort overzicht van de geschiedenis van het landgoed en z'n bewoners. Omdat de heer Wynia een van de weinigen is, die over een kaart beschikt, waardoor hij ook de voor anderen verboden paden kan bewandelen en fotograferen, kregen we verschillende plekjes te zien, die we bij een normale wandeling over het

landgoed, niet te zien krijgen.

Wat ook opviel was het feit, dat van diverse plekken dia's waren gemaakt in verschillende jaargetijden, waardoor er een heel andere kijk op dezelfde zaak ontstond.

Als het aan de heer Wynia had gelegen en aan het aantal dia's die hij bij zich had, was er geen pauze gehouden en was deze dia-avond uitgelopen tot een uur of twaalf.

Het was een bijeenkomst die zeker tot gevolg zal hebben, dat Singraven drukker bezocht zal worden door degenen, die op deze avond in "Marktzicht" aanwezig waren.

Om $\pm$ 22.15 sloot voorzitter Borgman met een kort dankwoord deze boeiende, maar helaas slechts matig bezochte voorjaarsbijeenkomst.

DENEKAMP - METELEN

Ons bestuur heeft op 3 april 1982 een (tegen)bezoek gebracht aan onze zustervereniging in Metelen. Dit was een vervolg op de eerste ontmoeting tussen beide besturen, eind vorig jaar (zie hierover 't Onderschoer 4/1981, pag.12).

Over dit tegenbezoek is een verslag geschreven, dat

eigenlijk in deze rubriek moest worden opgenomen, maar dat vanwege de omvang beter als afzonderlijk artikel kon worden opgenomen, hetgeen dan ook is geschied.

CURSUS OUD SCHRIFT

De laatste jaren bestaat er de mogelijkheid dat belangstellenden voor "Oud-Schrift" zich daarin (meer) kunnen verdiepen. Vooral in kringen van familienaamonderzoekers kom je veel de vragende opmerking tegen: We kunnen 't eigenlijk zelf niet goed lezen, en dat vinden we toch wel vervelend, is daar geen boek over of een cursus?

Inderdaad is die cursus er. De Vereniging Oudheidkamer Twente organiseert in samenwerking met het Rijksarchief Overijssel al sedert vele jaren een dergelijke cursus, en met veel succes; groot zelfs is telkenjare de belangstelling dat men aspirant-cursisten moet weigeren in verband met de beschikbare plaatsruimte in het Rijksmuseum te Enschede, waar deze cursus gedurende de wintermaanden op zaterdag ochtenden wordt gehouden, tot nog toe in een cyclus van twee tot drie jaar.

Ook dit jaar zal een dergelijke cursus voor beginners wel weer van start gaan. We zullen u daarvan op de hoogte houden. Mocht u echter zeker belang-

stelling hebben, dan mag u dit nu al wel vast kenbaar maken bij de redactieadministratie.

WERKGROEP GESCHIEDENIS

De werkgroep geschiedenis komt medio september a.s. weer bijeen als start van het "winterseizoen". Voorlopig is als datum afgesproken maandag 13 september; de deelnemers van deze werkgroep wordt in elk geval verzocht deze datum maar vast aan te houden. Mocht het anders zijn, dan krijgt men hiervan tijdig bericht.

EXPOSITIE VULKANISME

In Denekamp's museum Natura Docet is t/m 3 oktober a.s. een expositie te zien over vulkanen.

Onder de titel "Vulkanen en Zo" wordt de bezoeker gewijs gemaakt in deze materie waarbij dia's en film als een voortreffelijk hulpmiddel worden gebruikt. Zo is er een dia-serie te zien over de in het jaar 79 v. Chr. onder lava en as bedolven Romeinse stad Pompei als gevolg van uitbarsting van de Vesuvius. Ook wordt er op zondagen (na drie uur) een film vertoond over de vulkaanuitbarstingen op het IJslandse eiland Heimaey.

Een bezoek aan deze expositie vergemakkelijkt wel-

licht ook een bezichtiging van dit mooie natuur-museum, waarop we in Denekamp (en natuurlijk tot ver daarbuiten) met recht trots mogen zijn.

EXPOSITIE KLEDERDRACHT

Vanaf eind deze maand is er in Huize Keizer, op de grote expositiezolder een bijzonder fraaie en kleurrijke expositie te zien van kleding en klederdracht zo van rond de periode 1850-1950.

De expositie met de fraaie naam "Romantiek uit kast en kabinet" is uit de collectie van mevrouw Halbertsma uit Almelo. Aan deze tentoonstelling is wederom een bijzonder instructief klankbeeld verbonden, waarmee de organisatoren steeds meer en betere kwaliteit trachten te krijgen.

Tot en met sept. a.s. kunt u er terecht.

De toegang is kosteloos.

CONTRIBUTIE-BETALING

Onderhand begint het op een soort te vaak opnieuw gelezen stripverhaal of feuilleton te worden. Maar het kan blijkbaar niet anders.....Er zijn nog steeds vele donateurs die hun bijdrage over dit jaar niet hebben voldaan. De penningmeester vindt dit vanzelfsprekend -en terecht- niet plezierig. Hij moet er ten-

slotte voor zorgen, dat alles financieel gladjes verloopt. Maar op deze wijze is dat niet redelijk te doen. Het bestuur hoopt van ganser harte dat u -nog niet betaald hebbende donateur- er eens bij nadenkt.

Toe, kijk alsjeblieft direct even na of u de bijdrage 1982 hebt betaald... en maak het dan nog voor dat u op vakantie gaat in orde. De vakantie kost u toch ook geld -en daar hebt u vaak vooraf al betaald of gespaard. Maar die kosten wegen op lange na niet op tegen een bijdrage van f.12,50 voor donateurskosten van de Stichting Heemkunde Denekamp, waaronder toezending van dit boekje, vier keer per jaar.

JAARLIJKSE EXCURSIE

Zoals u wellicht weet organiseert de Heemkundegroep elk jaar een excursie voor donateurs en belangstellenden.

Voor 1982 is Bentheim gekozen als reisdoel.

Op zondag 11 juli a.s. om 14.30 uur, wordt voor ons een deskundige rondleiding verzorgd in en om het slot Bentheim.

Het belooft dus een interessante middag te worden, waarvoor wij u graag uitnodigen om daaraan deel te nemen. De bedoeling is, dat u op eigen gelegenheid naar Bent-

heim gaat, waar we elkaar dan tegen 14.30 uur ontmoeten op het plein nabij de "Burg".

De kosten van entree bedragen slechts 1 mark.

Een mooie gelegenheid eigenlijk ook om er eens met het hele gezin op uit te gaan. U mag in elk geval gerust introducees meenemen.

gelezen voor u in de krant van nu

Het afgelopen kwartaal heb ik uit de kranten voor u weer de volgende berichtjes genoteerd.

Als u eens een artikel zoekt dan kunt u daarvoor terecht bij de bibliotheek van onze stichting.

De gebruikte afkortingen staan voor: Tw.C.: Twentsche Courant; Tub.: Tubantia; Vizier: Vizier op Noord Oost Twente; Gezinbl.: Gezinsblad voor Oldenzaal en omgeving; D.W.: Denekamps Weekblad.

Mocht u overigens nog interessante kranteartikelen hebben dan houd ik mij aanbevolen.

Record-boring naar 626 m (door Akzo in Delden bij proefboring). (Tub. 1-3-'82)

Twentse Academie vindt onderkomen in Bibliotheek-Centrale in Borne. (Tub. en Tw.C. 4-3-'82).

In Enschede 15.000 veldnamen bijeen. (Tub. 5-3-'82).

Nieuwe NAM-zaal in Natura Docet. (Tub. 6-3-'82).

Aantal luisteraars naar Radio-Oost neemt toe. (Tw.C. 11-3-'82).

Nieuw boekje van Stichting Heenkunde Ootmarsum met de titel: "Het leven in de naoberechop". (Tw.C. 13-3, Tub. 12-3 en Vizier 17-3-'82).

Veelzijdige lectuur bij Stichting Heenkunde Ootmarsum (in bibliotheek) Vizier 10-3-'82, Gezinabl. 21-4-'82).

Forme toename van overnachtingen in 1981: 494.500; Steeds meer toeristen naar Denekamp. (Tub. 17-3-'82).

Stichting Overijsselse Molen komt met periodiek. (Tub. 19-3-'82).

Oecumenische dialect-dienst in Haaksbergen. (Tub. 19-3-'82).

Veldkei door kerkraam van St. Nicolaaskerk in Denekamp. (Tw.C. 15-3-'82).

Kreerk voor Twentse Spraak heeft 290 leden. (Tub. 23-3-'82).

Heenkunde Weernelo start uitgave verenigingsblad. (Tw.C. 24-3-'82).

Glasschilderkunst in Huize Keizer. (Tw.C. en Tub. 24-3-'82).

Wethouder Ensing van Losser opent Twents huiskarren-verhuurbedrijf in Beuningen. (Tub. 29-3-'82).

Nieuw Twente maandblad. (Tw.C. 24-3 en Tub. 29-3-'82).

Jeneverbessenwandeling op landgoed Meuleman. (Tub. 12-3-'82).

Waardevolle film over Los Hoes (in Ootmarsum). (Tw.C. 31-3-'82).

Fraaie expositie glas-in-lood (in Huize Keizer te Denekamp). (Tub. 3-4-'82).

Veldnamen-onderzoek in Ambt Delden. (Tub. 3-4-'82).

Binnenkort nieuwe grammofoonplaat: "Ootmarsum door het jaar heen. (Tub. 3-4-'82 en Gezinabl. 26-5-'82).

IJsselacademie stimuleert streektaal met wedstrijd. (Tw.C. 5-4-'82).

Herstel Oortman-molen begint nog deze maand en neemt een jaar in beslag; provinciale bijdrage aan kosten restauratie. (Tw.C. 7-4 en 20-4-'82; Tub. 9-4 en 20-4-'82, D.W. 22-4-'82).

Ootmarsum en Denekamp in teken van Paasnatradities en veel belangstelling voor oude Paasgebruiken. (Tub. 9-4 en 13-4-'82).

"Vullanen en Zo" in Natura Docet. (Tub. 10-4-'82, Tw.C. 10-4 en 19-5-'82).

100 jaar Provinciale Waterstaat in Overijssel. (Tw.C. 7-4-'82 en Tub. 24-4-'82).

Expositie "Glas-in-lood" trekt veel belangstelling. (Tw.C. 10-4-'82).

Het Interim van Roosendaal, of hoe de Plechelmus (in Oldenzaal) bijna in tweeën gedeeld werd. (Tw.C. 10-4-'82).

Volksverhalen uit Overijssel (een bespreking v.h. boek van Adriaan Buter) (Tub. 17-4-'82).

De film "Dat olle Münsterland" trekt veel publiek (in Losser) (Tw.C.20-4-'82)

Heenkunde Denekamp bijeen. (Vizier 21-4)

Heenkunde Denekamp kijkt even terug. (Gezinsbl. 21-4-'82).

Voorjaarsbijeenkomst Heenkunde (Denekamp) (D.W. 22-4-'82).

Heenkunde Denekamp op tegenbezoek in Metelen. (Gezinsbl. 14-4-'82).

Fennie Reimer uit De Lutte doorlopend op zoek naar historische veldnamen. (Vizier 21-4-'82).

Publicatie Oudheidkamer Twente: "Rekeningen van de Droot van Twente" uit de jaren 1557-1572. (Tw.C. 22-4-'82).

Hobby-schrijvers in Twente zijn nu verenigd. (Tub. 26-4-'82).

Actie in Ageler Een groot succes; Heenkunde in Ootmarsum redde ruim 1600 padden. (Gezinsbl. 28-4-'82).

Herinrichting Plechelmuskkerk (Oldenzaal) Rijkdienst overweegt onderzoek naar crypte. (Tub. 29-4-'82).

Stenen van havezathe Everlo. (Vizier 5-5-'82).

Broodlevering in Gelderse Achterhoek (in Hengelo G) op Hemelvaartsdag. (Tub. 14-5-'82 en Tw.C. 19-5-'82).

Historische Pinksterexpositie in Vasse: "Um 'n heerd; geschiedenis van de Twentse haardstede. (Gezinsbl. 19-5 en Tw.C. 29-5-'82).

Kloosterzuster-monument in Denekamp (Tw.C. 12-5 en D.W. 20-5-'82).

8 weken lang zijn er in Vizier artikelen verschenen over de geschiedenis van Twente van de hand van G.J.I. Kokhuis. Van Twente in de oertijd; in de middeleeuwen; de kerk in de middeleeuwen; adellijke huizen in Twente enz. (Vizier 31-3-t/m 19-5-'82).

De rubriek van Herman Haverkate "Veepertied" is gewijd aan het kloosterzusters-monument in Denekamp. (Tw.C. 29-5-'82).

Samenstelling: H. J. Asma.

voor u, door u

Met deze rubriek wil de redactie trachten rechtstreeks in contact te komen met lezers die willen reageren. Een goede mogelijkheid om elkaar op papier ook eens te ontmoeten.

Vrijwel elke keer treft u in dit blad een gedicht aan van mevrouw E. Bos-Hermelink uit Oldenzaal. Gedichten geschreven in dialect, waar we zeer mee ingenomen zijn. Mevrouw Bos-Hermelink komt geboortig uit Denekamp.

Een week of wat geleden schreef ze mij een briefje met de volgende inhoud: "Zoals in 't Onderschoer stond wil u ook graag nog meer van die oude Denekampse typen hebben. Nu heb ik er nog een, die vele oude mensen zich misschien nog wel kunnen herinneren: Barbier of scheerbaas 'Kniep-Kris! of 'Knip-Kris'."

Hierover heeft mevrouw Bos een aardig voorval uit haar jeugdjaren op papier gezet; in dit blad treft u het aan.

Het zou misschien een aardig idee zijn om hiervan een serie te maken, mevrouw Bos. Een serie met bijvoorbeeld als titel "Beelden uit mijn kinderjaren".

Ik heb de indruk dat u daar veel Denekampers een plezier mee zult doen. Mag de redactie van dit blad op u rekenen? Alvast bedankt.

Van een andere trouwe lezer - de heer Pikkemaat uit Beek- Ubbergen- ontving ik, als reactie op het artikel van Jos Bruns over "fluitjes maken", nog een versje. Een versje dat de heer Pikkemaat zich herinnerde vroeger als kind gezongen te hebben bij het maken van een fluitje of een hoepe. De heer Pikkemaat komt geboortig uit Klein Agelo. Het versje gaat als volgt:

Sap, sap, siepe
Wanneer bis doe riepe
In de meimoand,
als alle vöggel 'n
ei legt.
Woa legt ze dan?
In de hoge moate
komt ze al te hoape.
Ketke zat op 'n diek
met seut melke weg,
Kwam de oale hesge
met söwn schaarpe mesge.
Wol 't Ketke 'n hals
ofsnien
't Ketke sprung in de
put,
Brak hals, been en but.
't Ketke zei lof, lof, lof
Is mien piepke niet of
wal of.

De heer A. Keizer vraagt of

het heemkunde-blad 't Onder-
schoer gedrukt kan worden
op kringlooppapier.

In beginsel zou dat wel
kunnen, denk ik; alleen zit-
ten we wellicht met proble-
men voor wat betreft het be-
waren van de boekjes. Het is
namelijk bekend van kring-
looppapier dat het niet zo
sterk is als een goede kwa-
liteit gewoon drukpapier.
Tegen die achtergrond zou je
tot de conclusie kunnen ko-
men om er voorlopig nog niet
aan te beginnen.

Het zou anders zijn als ons
blad slechts bedoeld was als
een puur mededelingenblad,
dat na een bepaalde periode
weinig waarde meer heeft.
Voorlopig willen bestuur en
redactie dan ook op de hui-
dige wijze doorgaan. Wel
gaarne dank voor uw meeden-
ken; dat wordt zeer op prijs
gesteld.

Helemaal uit Slagharen kreeg
ik een telefoontje van de
heer Haamberg. Hij vroeg me
of er al iemand wat aan de
geschiedenis van Tilligte
deed. Ik vertelde hem hier-
over al eens het een en an-
der gepubliceerd te hebben
in het Denekamps Weekblad,
hetgeen hem bekend bleek.
Voorts meldde ik hem dat ik
nog wel het een en ander
verzameld had over de boeren-
erven in Tilligte en dat hij
van dat materiaal eventueel
wel gebruik zou kunnen ma-
ken, als hij zich verder met
de geschiedenis van Tilligte

wilde gaan bezighouden.
De heer Haamberg zegde me
toe hierover te zullen na-
denken. Speedig hoop ik dan
ook iets van hem te mogen
vernemen.

Dan nog een erg mooi
oud Twents woord, dat mij
dezer dagen iemand (geboor-
tig uit Breklenkamp) vertel-
de en wat ik hier graag aan
u lezers om reactie wil voor
leggen.

Wie weet wat een "sopschol-
dook" is?

Dan wil ik nog enkele woor-
den uit de vorige aflevering
van deze rubriek in herinne-
ring roepen: 'n lestin eann,
't pakhok, 't hach, 't hach-
eann.

Het zou toch wel plezierig
zijn als hierop eens wat
nader werd ingegaan. Wat
zeggen u deze woorden eigen-
lijk?

Tenslotte ook nog uit het
vorige nummer: wie kan ver-
tellen waarom of de boer
vroeger melk afroemde?

Reacties op deze rubriek
alsmede op andere artikelen
in dit blad zijn -zoals
steeds- van harte welkom.
De adressen staan voorin.

H. Boink

Bij het uitzoeken van de familierelaties van de Fischers, kwam ik vanzelf bij Nosseltboer. In + 1810 kwam J.H.Fischer vanuit Dreierwalde (Dld.) in Noord Deurningen. Hij was een deserteur. Hij trouwde in 1820 met de weduwe Notzel.

Reeds in 1475 wordt in het schattingsregister van Twente onder Noord Deurningen een erf Notsler genoemd; er staat letterlijk: Nosler is en kathe, 1S, bet. 1½ golden (r.g.).

Het Verpondingsregister (een soort belasting-kohier) van 1601 vermeldt: als kotter in de marke Noord Deurningen o.m. "Notzel, woeste, ongefährlick 6 mudde seylandes, 3 dachwerck hoies; gehorende zal Jorien van den Marcke; gaff in voerthiden Marck 5 mudde roggen unde den armen bynnen Othmerssen 5 mudde; daer wordt nu van gebrucket ½ mudde".

Dit houdt o.a. in dat dit erf er verlaten/woest bij lag. Dit was een gevolg van doortrekkende troepen soldaten als gevolg van de oorlog. Het erf bestond uit zes mudde zaailand/bouwland en drie dagwerk hooiland/weidegrond. Het erf was eigendom van Jorien van den Marck. Als pacht moest het erf tien mudde rogge leveren o.a. vijf mud aan de armen in Ootmarsum.

Het "Holts oder Marckebuch der Marcke Noordt Doerningen" vermeldt in 1605 het erf Notzel als een halve ware.

In 1613 staat een Geerdts ten Notzel als kotter bekend. Het is moeilijk te achterhalen of die op het erf Nosseltboer woonde.

In 1665 komt de naam meerdere malen voor.

Op een markebijeenkomst in 1704 klaagt Notzel, dat anderen plaggen maaien in de Kolde Morsche, hem toegewezen. Hij vraagt om maatregelen. Pas in 1706 vindt hierover een uitspraak plaats.

Bij een volkstelling in 1748 in Noord Deurningen staat op de lijst:

no.9 Nossel, vrouw Fenne,

Berend, over 10 jaar
 Hermen, over 10 jaar
 Hermken, onder 10 jaar
 Geesjen, onder 10 jaar
 no.10 Hermen int oude Nossel,
 vrouw Swenne, kind Berend, 10 jaar.

En dan nog een oude vader en moeder.

In 1795 vond er opnieuw 'n volkstelling plaats. Toen waren er velen met de naam Notzel, te weten:

Jannes in oude Nossel, wever	3 personen
Harm Nossel, boerwerker	7 personen
H.Nossel, kleermaker	5 personen
Jan Nossel, boerenhuisman	9 personen

Deze Jan zal op de (nieuwe) boerderij gewoond hebben en Jannes in oude Nossel zal de huurder van het oude huis geweest zijn.

Toen Napoleon in 1810 in Nederland de macht in handen had, verplichtte hij iedereen een vaste familienaam te kiezen. Vóór die tijd was iedereen vrij zich te noemen, zoals hij wilde. Dit was vaak de naam van het beroep dat hij uitoefende, bijv. bakker, timmerman, smid.

Ook de erfnaam bij boeren was veelal de naam, waaronder de familie bekend stond en meestal zijn ze nu nog bekend onder die naam.

In 1811-1812 gingen ambtenaren rond in Denekamp en de buurtschappen om de namen op schrift te stellen; de meesten gaven de naam op, waarmee ze genoemd werden.

Niet iedereen was het er mee eens en sommigen staken er de draak mee en noemden zich bijv. Naaktgeboren. Ze wisten niet dat in de toekomst hun kinderen deze naam erfd en er lang niet altijd blij mee waren.

Toen de ambtenaren in Noord Deurningen rondgingen vermelden zij oa. Gerrit Jan Notzel, 6 kinderen, kiest de naam Notzel voor zichzelf en zijn kinderen.

Jannes	16 jaar
Hermen Hendrik	14 jaar (Reutum)
Steven	12 jaar
Albert	9 jaar
Gerrit	5 jaar
Gerrit Jan	3 jaar

De vrouwen staan vermeld als ze gezinshoofd zijn, anders niet.

Berend Jan	22 jaar
Hermen Hendrik	25 jaar, deserteur
Hendrika	28 jaar
Hermannes	15 jaar

Op deze manier werden alle adressen afgewerkt en op een grote lijst geplaatst. In Denekamp hebben vrijwel alle inwoners de naam gekozen, waaronder ze bekend waren. Een kopie van deze lijst is aanwezig in het archief van de Stichting Heemkunde Denekamp.

In 1814 trouwt een Harmen Hendrik Notzel met Helena Teders. Het echtpaar krijgt twee zoons: Hermen Hendrik en Berend Jan. Reeds in 1819 overlijdt Harmen Hendrik; hij wordt in de overlijdensakte genoemd Harmen Pierink op Notzel, zoon van Harmen Pierink en Hermina Notzel.

De weduwe met de twee jonge kinderen zal het niet alleen gered hebben en in 1820 trouwde ze met Johan Heinrich Fischer, die ergens in de buurt boerenknecht was.

De oudste zoon van Notzel-Teders, Hermen Hendrik, verongelukte bij de zaagmolen van het Singraven, in 1837. Hij was 21 jaar oud en met verlof thuis van de Grenadiers, waar hij diende.

De tweede zoon Berend Jan, is naar Amerika vertrokken, waarschijnlijk vóór 1837, toen zijn broer verongelukte. Ik heb nog niet kunnen uitvissen in welk jaar.

Nadat Johan Heinrich Fischer getrouwd was met Helena

Teders, kregen ze drie kinderen:

- 1821 Maria Catherina, ze huwde met Pikmaat op het erf genoemd Geurner te Breklenkamp.
- 1825 Euphemia Wilhelmina, ze huwde later met J.B. Frericks en daarna met Broekhuis.
- 1828 Jan Hendrik, die later met Euphemia Maria Frericks trouwde op dezelfde dag als zijn zuster met de broer van Euphemia.

In 1867 overleed E.M.Frericks en trouwde J.H.Fischer met Gerritdina Hemmer, wonende te Weerselo.

Uit het eerste huwelijk waren vier kinderen:

- 1856 Gerardus Johannes, trouwde G.van Putten
- 1858 Maria Aleida, trouwde H.J.Wiefferink
- 1860 Bernardus, trouwde J.van Putten
- 1863 Maria, trouwde G.Gieselink

Uit het tweede huwelijk kwamen nog drie kinderen voort:

- 1870 Antonius, trouwde Petroneela Kok
- 1871 Johannes H., deze huwde G.M.Damhuis en daarna Janne Nije Weme
- 1874 Geertruida, overleed ongehuwd in 1893.

In het huwelijk van Joh.H.Fischer en Geertr.M.Damhuis werden vijf kinderen geboren:

- Johannes Hendrikus Fischer (Hannes, ongehuwd)
- Gerardus (Gerrad), overleden, gehuwd geweest met A.Mumbeck
- Johanna Gerdina (Anna), ongehuwd
- Aleida Maria, trouwde met Blokhuis (slager)
- Geertruida Maria, ongehuwd, overleed door 'n verkeersongeluk.

Deze kinderen uit het tweede huwelijk erfden in dit geval de boerderij. De kinderen uit het eerste huwelijk waren reeds vroeg de deur uitgegaan. Ze kwamen wel geregeld op bezoek. Onder hen, Gerardus Johannes. Hij ging naar De Lutte en later naar Losser, waar hij op de "Smodderij" woonde. Hij is de vader van J.H.Fischer, die op de Brink een kruidenierszaak had. Ook is hij de vader van mevrouw B.Asma-Fischer, die nog in Denekamp in het bejaardentehuis woont.

Toen we enige weken geleden in Dreierwalde het stamhuis van de Fischers bezochten, ontmoetten we daar de 80-jarige Alois Fischer met zijn (tweede)vrouw

en zijn inwonende gehuwde zoon met vrouw en drie kinderen.

Zij zijn afstammelingen van de broer van J.H.Fischer, die in + 1810 naar Nederland kwam.

Op onze vraag vertelden ze, dat er in 1600 al Fischers op die plaats in Dreierwalde woonden.

Nu terug naar Nosselsboer.

Daar Gerardus kinderloos stierf en Johannes ongehuwd is, zal met hen de naam Fischer in Noord Deurningen verdwijnen.

Vanaf 1820 hebben op Nosseltboer onafgebroken Fischers gewoond.

Aanvullingen en reacties zijn van harte welkom;
tel.(05413)2434.

D.Asma-ten Broeke.

Vuur griese heur mōj opetson
steet in 'n biebel, Mer van
ne kale plet wōd nike zegt,
Of 't moe a wearn: "Wel met
bloode gat in de pet lōp,
Steet 'n luk boekasie wa't
hoes nich slech."

Arch. del. 20 April 1885 n° 106.

22

Bericht op verrijzen van
16 April 1885 n° 86 betref-
fende overplaatsing van
B. F. Hoorsthuis.

Zwolle 18 April 1885

20

Ik heb de eer U te verzoeken
ingevolge art. 22 al. 2 Wd L.O. aan de Raad thans
Gemeente made te stellen dat ik in gezins be-
king tegen heb een de Raad besluit in Heer
B. F. Hoorsthuis heeft de school te Noord-Duininge
op zijn verzoek in gelijke betrekking over te
plaatsen naar de school te Lattrop.

Die overplaatsing betreft mij zelfs, zowel in
betreffing van Vordering, als van regnestant,
veroorzakt voor.

De Schoolmeester in
dichtst Derwaarts

H. C. V. van der Kamp

W. J. Burgemeester en Wethouders
van Deventer.

Op 9 oktober 1822 werden de markegenoten van Lattrop weer bijeengeroepen voor een holting op het erve Bonke in Lattrop. Enigst punt op de agenda was het benoemen van een onderwijzer voor de school aldaar.

Deze post was vacant geworden door het overlijden van G.Vreehuis. Intussen werd deze post waargenomen door G.Bonke jr. en wel vanaf 14 januari 1822. Hij zou dit doen tot 22 november 1823.

Op genoemde holting wordt door de markegenoten Hendrik Dasselaar en Gerrit Boomhuis geprotesteerd over de gang van zaken bij het vergelijkend examen tot benoeming van een onderwijzer. Hierbij was alleen J.Wigger geëxamineerd, terwijl drie andere kandidaten op aanraden van de schoolopziener van het examen hadden afgezien, omdat naar zijn zeggen toch aan J. Wigger de voorkeur zou worden gegeven, ook bij minder bedrevenheid, eenvoudigweg omdat deze als enige de r.k. godsdienst beleed.

Genoemde markegenoten vinden dan ook het examen, zoals het was afgenomen, van nul en gener waarde. Het protest had echter geen resultaat, want op 22 november wordt Jan Wigger, "bekledende den 4 den rang", aangesteld als onderwijzer te Lattrop. Hij was toen 18 jaar! Tevens was hij koster van de R.K.Kerk in Lattrop. Bij een volkstelling van 1839 wordt hij nog vermeld als onderwijzer van Lattrop, maar hij zou vrij jong komen te overlijden, n.l. op 5 maart 1843 op de leeftijd van 38 jaar.

Wigger werd opgevolgd door Bernardus Horsthuis, geboren 28 juni 1814.

Volgens een raadsbesluit der gemeente Denekamp van 13 september 1843 werd Bernardus Horst huis benoemd als onderwijzer te Lattrop. Dit gebeurde mede op een ingediend verzoek van 57 ingezetenen van de buurtschap Lattrop. Horsthuis had deze post reeds sedert maart 1843 ijverig en tot genoegen der belanghebbenden waargenomen. Hij had de 4e onderwijzersrang en nam ook het kostersambt in Lattrop waar.

Hij huwde op 16 juli 1846 met Janna Groeneveld, welke in het archief van de familie Horsthuis wordt omschreven als huisvrouw-organiste.
B.Horsthuis overleed 30 augustus 1863; hij was 49 jaar.

Op 1 september daaropvolgend, dus twee dagen later behandelt de gemeenteraad van Denekamp een verzoek van de weduwe Horsthuis om het onderwijs in Lattrop tijdelijk te laten waarnemen door verschillende onderwijzers van Denekamp, welke dit belangeloos hadden aangeboden. Het verzoek werd ingewilligd. Wel besloot de raad om over te gaan tot het oproepen van sollicitanten voor deze onderwijzerspost.

Op 7 september richtten burgemeester en wethouders zich in een schrijven tot de schoolopziener in het 5e distrikt van Overijssel. Hierin wordt mededeling gedaan van het overlijden van B.Horsthuis en dat men in oktober een oproep zal plaatsen voor sollicitanten.

Maar gezien het gebrek aan hoofdonderwijzers en de ongunstige ligging van de school, was het niet te verwachten dat zich vooreerst hiervoor sollicitanten zouden komen melden. Daarom stelde men voor dat, als mocht blijken dat men geen hoofdonderwijzer zou kunnen aanstellen, men deze post zou laten vervullen door een hulponderwijzer.

Om echter reeds direkt het onderwijs in Lattrop te kunnen voortzetten, kwam men met het volgende voorstel. Omdat de verschillende onderwijzers in de gemeente Denekamp één dag per week vrij hadden, konden deze afwisselend het onderwijs in Lattrop waarnemen -zoals ze ook hadden aangeboden- en wel als volgt: dinsdags door J.B.Koehorst te Agelo; 's woensdags door H.C.Lazonder te Denekamp en afwisselend door L.Kuyers te Breklenkamp; donderdags door J.A. Koehorst te Noord Deurningen; vrijdags door de onderwijzer te Tilligte; zaterdags door Van den Donk te Denekamp, 's maandags hadden de kinderen in Lattrop dan vrij.

Indien de schoolopziener hiervoor toestemming verleende, zou de weduwe Horsthuis ook nog de meeste inkomsten van de school kunnen genieten, omdat de waarnemende onderwijzers geen andere vergoedingen

verlangden, dan alleen de hoogst nodige uitgaven.

De schoolopziener ging akkoord met deze regeling en vond het "zeer edel" van de heren, dat ze zich deze moeite wilden getroosten.

Het raadsverslag van 5 december 1863 vermeldt, dat op een oproep voor sol icitanten voor de onderwijzerspost, gedaan in oktober 1863, zich niemand heeft gemeld. De jaarwedde voor deze post bedroeg f.400,--, plus een toelage van f.40,-- voor huishuur.

Ter illustratie: Op de staat van begroting van het lopende jaar bedroeg de post onderwijs voor de gemeente Denekamp ongeveer f.4000,--; dit was ongeveer de helft van de gewone uitgaven van de gemeente!

Men vond het dan ook onbillijk om de jaarwedde voor het onderwijzerschap in Lattrop te gaan verhogen. De bezoldigingen van de onderwijzers in Noord Deurningen en Agelo bedroegen slechts f.300,-- en een toelage van f.40,-- voor een woning. Daarbij kwam dat er in Noord Deurningen 137 huizen en 713 inwoners waren, in Groot en Klein Agelo 118 huizen en 617 inwoners, terwijl er in Lattrop slechts 114 huizen en 507 inwoners waren.

Op 4 februari 1864 wordt door de gemeenteraad een ingediend verzoek van Johannes Bernardus Koehorst ingewilligd. Deze had verzocht om overplaatsing als onderwijzer van de openbare lagere school in Agelo naar de openbare lagere school in Lattrop. De jaarwedde werd vastgesteld op f.400,--en een toelage van f.25,--alsmede f.40,--voor huishuur. Koehorst is ruim twintig jaar schoolmeester geweest in Lattrop. In maart 1885 verzocht hij de gemeenteraad om gezondheidsredenen eervol ontslag.

Op 1 april 1885 wordt hem dit ingaande 1 juli 1885 verleend.

Tevens wordt een ingebracht verzoek van B.J.Horsthuis behandeld. Deze Horsthuis (zoon van eerder genoemde Bernardus Horsthuis)had een verzoek ingediend om (indien eervol ontslag zou worden verleend aan J.B.Koehorst)overplaatsing als hoofd der school te Noord Deurningen naar de school van Lattrop in gelijke functie. De voorzitter, burgemeester Hoogklimmer, stelde de vraag "of het denkbeeld geen overweging verdient, om in de vacature Lattrop, of bij overplaatsing van

Horsthuis naar Lattrop in de vacature Noord Deurningen, hierin niet te voorzien." Na lang debatteren werd dit punt echter naar de volgende vergadering verschoven.

Op de volgende vergadering (15 april 1885) werd dit punt weer behandeld. De voorzitter stelt aan de orde "het in de vorige vergadering geopperde denkbeeld tot opheffing van een der scholen te Noord Deurningen, Lattrop of Breklenkamp, en zulks naar aanleiding der vacature Lattrop." Burgemeester Hoogklimmer voorstander van dit voorstel, omdat voordelen hieraan verbonden een financieel voordeel opleverden van ongeveer f.900,-- Ook de moeilijkheden met een onderwijzerswoning werden zodoende uit de weg geruimd, omdat in Breklenkamp reeds in die behoefte was voorzien en de heer Horsthuis een eigen woning bezat. Indien deze nu naar Lattrop zou worden overgeplaatst zou men dus weer een onderwijzerswoning in Noord Deurningen moeten laten bouwen. Het bleek evenwel dat alle raadsleden tegen het plan waren, zodat het zonder hoofdelijke stemming werd afgewezen!

Betreffende het verzoek van de heer Horsthuis om overplaatsing van Noord Deurningen naar Lattrop werd besloten om hierover advies te vragen aan de distriktsschoolopziener.

Deze liet weten geen bezwaar te hebben tegen de overplaatsing.

De raad besloot dan ook op 25 april 1885 het ingediende verzoek van B.F.Horsthuis in te willigen en wel met ingang van 1 juli 1885.

Horsthuis zou deze post niet lang mogen bekleden, want nog geen vijf jaar later, op 30 januari 1890 kwam hij te overlijden in de leeftijd van 42 jaar.

Hij werd op 20 oktober 1890 opgevolgd door Lambertus Lebuinis Mulders op Kuiper; deze was 24 jaar en onderwijzer te Denekamp.

Volgens advies van de waarnemend schoolopziener was Mulders wel jong maar nauwgezet en ijverig.

Geraadpleegd: - markeboek Lattrop
- gemeentearchief Denekamp
- familiearchief Horsthuis
- bloemlazing uit het werk van W.H. Dingeldien.

J.A.den Ouden.

(wordt vervolgd)

Heb ik eerder iets verteld over glas, thans zou ik graag iets willen vertellen over glastechnieken. Als eerste komt dan aan de orde glasschilderkunst. Later zal ik dan nog iets vertellen over een paar andere glastechnieken. Allereerst zou ik een geschrift van de monnik Theophilus, die in de 12e eeuw leefde, willen citeren over de techniek van het glazenieren:

"Maak eerst een houten tafel of schot dat lang en breed genoeg is om er twee panelen (vakken-stukken) van een raam op te kunnen bewerken. Neem vervolgens krijt en schraap dit met een mes fijn over de ganse tafel, besprenkel met water en wrijf dit dan uit met een doek.

Zodra dit droog is neem dan de lengte en de breedte van het raampaneel, teken dit aan met lood of tin op de tafel, met passer en lineaal. Indien ge een rand wilt maken, trek hem naar de breedte erop en met het ornament dat ge passend vindt. Wanneer dit is gedaan kunt ge de beelden tekenen in zo grote getalen als ge wilt, eerst met lood of tin, dan met rode of zwarte verf, alle penseelstreken met zorg trekkend, want zodra ge het glas geschakeerd hebt zult ge licht en schaduw moeten aanbrengen volgens de tekening. Wanneer ge de verschillende draperiën gerangschikt hebt geef dan de voor elk daarvan de te gebruiken kleur aan en duidt voor elk voorwerp dat ge wilt schilderen de kleur aan door middel van een letter.

Neem een stuk glas van de soort die ge wenst, naar alle zijden groter dan het oppervlak dat het zou moeten beslaan en leg het op de verlangde plek. Daar ge dan de tekening op de tafel door dit glas heen kunt zien, trekt ge dan van de tekening met krijt slechts de buitenomtrek.

Mocht het glas zo dik (of donker) zijn dat ge de tekening niet er door kunt zien, neem dan eerst een wit (= helder) glas en teken de om-

trek er op aan. Wanneer dit droog is, leg dan het dikke of donkere glas tegen het witte en trek het daarop door, het tegen het licht houdend. Op gelijke wijze zult ge al de soorten glas afschrijven, voor gezichten, handen, voeten draperiën of wat ge dan ook in kleur wilt aangeven. Ge zult het 'snij-ijzer' in de haard doen verwarmen. Het moet overal dun zijn, maar dik aan het eind. Als het roodgloeiend is, houd dan het dikke eind op het glas dat ge wilt verdelen en weldra zal zich het begin van een barst vertonen. Mocht het glas echter niet toegeven, maak het dan nat met wat speeksel aan uw vinger op de plek waar ge het ijzer gehouden hebt en dan zal het terstond springen. Ga met het gloeiend snij-ijzer over het glas als ge snijden wilt en de barst trekt vanzelf na.

Wanneer ge alle stukken zo hebt gesneden, neem dan een 'gruisijzer'. Dit moet een handpalm lang zijn en aan elk eind gebogen; daarmee kunt ge elk stuk gelijkmatig afwerken en naast elkaar passend maken. Wanneer alles zo klaar ligt neem dan de verf waarmee ge het glas moet schilderen. Deze verf is als volgt samengesteld: neem fijn koperhamerslag, brandt het in een potje tot dat het tot poeder is geworden.

Voorts fijne deeltjes groen glas in griekse safier, het een en ander fijn gewreven tussen twee profierstenen. Meng deze drie bestanddelen tesamen doch zo, dat het koper een derde deel is. Wrijf alles zorgvuldig op een steen en maak het aan met urine of wijn en nadat ge deze verf in een potje van lood of ijzer hebt gedaan, moet ge het glas ermede schilderen, nauwgezet de lijnen die op de tafel staan".

Tot zover Theophilus betreffende het snijden en het schilderen van de contouren. Op andere plaatsen beschrijft deze Theophilus:

"Het schaduwen met verdunde lagen grisaille, die over de goed gedroogde contourverf ge-

dast worden en gedeeltelijk ingekrast".

"Om nu de verf door branden aan het glas te hechten gebruike men een soort hout-moffeloven, waarin de stukken glas op ijzeren platen worden gelegd, geïsoleerd door fijn krijt of kalk om te beletten dat ze aan de ijzeren plaat of aan elkaar vast-smelten".

Theophilus merkt bij het branden ook nog op: "leg het groene glas en het kleurige in het midden van de oven en rondom langs de buitenkant de stukken, wit, geel en purper, die beter bestand zijn tegen het vuur".

Over de verloding vermeldt hij:

"Neem het geschilderde (gebrande)glas en leg het in volgorde op de achterkant van de tafel waar dus geen tekening op staat. Omgeef bijvoorbeeld het hoofd ener figuur met een loodstrip en leg het zorgvuldig op zijn plaats. Dan slaat men het op verschillende punten van de omtrek met drie spijkers vast. Verbindt dan de borst daarmee, de armen enzovoort. Alles wat ge met lood-strippen aan elkaar verbindt moet ge (tijdelijk) met nagels vastzetten, zodat het niet kan verschuiven. Neem dan een lange dunne soldeerbout, die dik rond is aan het einde en aan het uiterste van het ronde gedeelte dun uitgekant en gevijld is en leg deze met tin bedekt in het vuur. Intussen neemt ge de rinroeden, die ge gesmolten hebt, bedekt ze aan beide kanten met was en schraap daarmee het oppervlak van het lood op alle plekken waar gesoldeerd moet worden. Met de hete soldeerbout brengt ge dan tin aan overal waar de loodstrippen elkaar ontmoeten en ge gaat er met de bout overheen totdat ze aan elkaar bevestigd blijven. Wanneer zo de figuren in lood gevat zijn doet ge hetzelfde met de achtergronden en de randen.

Zo stelt ge het raam samen, paneel voor paneel. Wanneer alles aan één kant is gesoldeerd keert het dan om en versterkt het aldaar

eveneens door te schrapen en te solderen".

Men ziet dat Theophilus'uiteenzetting een werkwijze behelst die, behalve het gebruik van tekenpapier (voor het zogenaamde karton en voor de mallen) de snijdiamant en de diverse soorten modernere ovens, nog onveranderd de grondslag is van het huidige glazeniersvak.

De glasverven

Grisaille of brandverf is een glasverf, waarmee behalve de zwarte dekkende contouren, ook grijze of bruine tinten ter sluiering van het glas zijn te maken. Verschillende recepten zijn bekend zoals van Theophilus, Heraklius of Roland Holst, doch deze behoorden meestal tot de werkplaats-geheimen. In tegenstelling tot grisaille, welke glasverf dekkend of transparant gebruikt wordt, is het zilvergeel een lassurverf. Dit is eigenlijk een neerslag van kleur en daardoor prachtig transparant. Diverse kleurencombinaties konden worden gemaakt, geel op blauw bijv. gaf een groene kleur. Een andere bijzondere kleur is het zogenaamde Cousinrood. Een andere verf is de emailverf. Deze verf blijft, na ingebrand te zijn, wel doorschijnend maar minder kleurrijk.

Glas in lood

Het maken van gebrandschilderd glas in lood heeft sinds de vroege middeleeuwen één grote verandering ondergaan. Toen moest het glas naar een tekening, die op een wit houten schot in grote trekken was aangegeven, met een gloeiend gemaakt snijijzer worden bewerkt.

Wanneer in het begin van de 16e eeuw de diamant voor het snijden van het glas in gebruik komt, wordt de vorm van de scherven van het glas, die dan ook belangrijk groter zijn dan in de 12e en de 13e eeuw, ook willekeuriger en minder globaal.

Van grote invloed is geweest de opkomst van het papier uit de papiermolens en het gebruik van het zogenaamde karton.

Tegenwoordig gaat men als volgt te werk:

Allereerst wordt een ontwerp, soms in kleur, op schaal gemaakt. Daarna wordt op ware grootte een werktekening op "karton" gemaakt. Hierop staan alle loodlijnen reeds aangegeven. Naar deze tekening wordt voor elk te snijden stukje glas een schablone van papier gemaakt, die op de scherf gelegd met de diamant wordt nagesneden. Voor het knippen van zo'n schablone wordt gebruik gemaakt van een dubbelknippende schaar of dubbel snijdend mes, zodat de loodkern op de glasscherf in mindering wordt gebracht. Het overvloedige glas kan men door tikken van de scherf laten afspringen.

Of er veel of weinig scherven moeten worden gesneden hangt af van het onderwerp. Vroeger toen de glasscherven kleiner van afmeting waren kon één vierkante meter glas-in-lood wel uit 300 à 400 stukjes glas bestaan.

Het lood is bestemd om de verschillende kleuren glas in het venster technisch af te bakenen, in stand te houden en er voor te zorgen dat de kleuren niet in elkaar overvloeien. Bij het beloop van de loodbanden sluit zich de schildering aan. Men bedenke dat de kleur in het glas zit.

De brandverf, grisaille of ijzeroxyde verf bestaat uit een mengsel van glas en metaalpoeder tot een verfstof gemaakt onder toevoeging van arabisch gom, suiker of terpentijn, verdund met water voor daswerk en met azijn voor contouren. Glaspoeder heeft een laag smeltpunt zodat de metaaldeeltjes zich gemakkelijk aan het gloeiende glas kunnen vasthechten. Het schilderen gebeurt op lichtbakken of direct buitenlicht, waartoe de scherven door middel van een bijenwas provisorisch vastgehecht worden. Eventueel daarbij hinderlijke lichtkieren worden met zwarte verf gedicht.

Met de brandverf kan op verschillende manieren worden gewerkt. Men kan zich beperken tot het schilderen van contouren, te stippelen of om transparanten te verkrijgen door te werken met de daskwaast. Effectvol is het wegkrassen van lijnen in de droge nog niet ingebrande grisaille.

Na al deze bewerkingen moet de grisaille worden ingebrand. Daartoe worden de beschilderde losse scher-

ven op ijzeren platen in een gasmoffel- of elektrische oven gelegd en verhit tot een temperatuur van 650° C.

Het meest gangbare type oven heeft een afmeting van 40 x 40 cm. Het krijgt moet er voor zorgen dat het glas niet aan de platen vastbakt, doch heeft geen nadelig gevolg op het glas. Voor-verwarmen van de oven is noodzakelijk; nog belangrijker is de afkoeling. De brandduur is ongeveer 3½ uur, de afkoeling ongeveer 20 uur. De brandduur en de temperatuur zijn zeer belangrijk. Tekort branden veroorzaakt afspringen van de brandverf - te lang branden heeft het vervloeien van de tekening tot gevolg.

De oudste oven moet een houtmoffeloven zijn geweest; de houtskooloven bracht indertijd al veel verbetering. De gasmoffeloven bracht ook al weer vooruitgang. De elektrische oven is vandaag de dag het meest in gebruik.

Na het branden worden de stukjes glas op de juiste plaats uitgelegd, waarna het naar de zettafel wordt gebracht om in het lood te worden gezet. Beginnend bij de hoek van de tafel bouwt de glazenier of de glas-in loodzetter stukje voor stukje het paneel op. Het betrekkelijk soepele lood laat zich gemakkelijk om de scherven buigen. Telkens verplaatst hij de loodnagels. Scherp wordt er op gelet of smaller of breder lood moet worden gebruikt. Waar de ene loodstrip de andere raakt, wordt met soldeer de verbinding tot stand gebracht. Nadat alle stukken gesoldeerd zijn kan het paneel van de tafel worden genomen, beoordeeld en aan de andere kant worden gesoldeerd.

Daarna kan worden overgegaan tot het kitten van het paneel. Kit bestaat uit een mengsel van loodwit, pijpsaarde en lijnolie.

Tussen de nog opstaande kanten van het lood, wangen genoemd, en het glas wordt de kit gedrukt. Daarna wordt het lood door middel van een houtje tegen het glas gedrukt. Het paneel is hierdoor niet alleen waterdicht, maar ook veel steviger geworden. Kitten aan beide zijden is noodzakelijk.

Met zaagsel, boenders en doeken wordt het paneel

daarna gereinigd en gepoetst. Daarna worden op verschillende wijzen nog verstevigingen aangebracht.

Tenslotte kan het paneel, dat zelden groter is dan 100 x 80 cm ter plaatse worden ingezet, hetgeen een zeer tijdrovend werk is, omdat het met veel zorg moet gebeuren.

W.A.Beekman.

(wordt vervolgd)

Typisch voorbeeld
hoe de loodstrip
werd aangebracht
rond het beschil-
derde en gebrande
glas.

Midden 16e eeuw.

Wie er op een zonnige zondag op uit trekt naar het Lutterzand, zal ongetwijfeld talrijke jeneverbes struwelen tegenkomen. Het is telkens weer een verbluffend gezicht, die statige wachters op de heide. Maar hoe lang nog zullen we er van kunnen genieten? Hebt u al eens een jonge jeneverbesstruik of een zaailing gezien?

U moet zich voorstellen dat een jeneverstruik 80 tot 120 jaar oud kan worden. De struiken die er nu staan zijn ongeveer 40 tot 100 jaar oud. Zoals het er nu voorstaat komen er geen nieuwe meer bij in ons land. En het zou daarom wel eens kunnen zijn, dat er over pakweg 100 jaar helemaal geen jeneverbes meer in ons land te vinden is, en dat zullen onze kinderen ons zeker niet in dank afnemen.

Wat is dat eigenlijk voor een struik, die jeneverbes?

De jeneverbes (*juniperus communis*) ook wel Woaghooft of Sammeren-hout of bessen genoemd, is een tweehuizige struik. Dat wil zeggen, je hebt net als bij hulst, mannelijke en vrouwelijke struiken. De mannelijke struiken produceren stuifmeel en de vrouwelijke de bessen of vruchten.

Nederland vormt samen met België de zuiderlijke grens van haar verspreidingsgebied. En soorten aan de rand van hun verspreidingsgebied stellen meestal heel bijzondere eisen aan hun milieu.

Bij de Germanen stond deze aromatische plant reeds in hoog aanzien en als rokofer werden haar harshoudende twijgen en vruchten verbrand, en dienden dan als reukwerk bij de begrafenis van overleden voorouders.

Ook werden twijgen gehecht aan huis of stal, waar zij ziekten en rampen moesten weren.

De jeneverbes of dammerbes, plaatselijk ook wel damberen genoemd, werden verwerkt in jenever-stokerijen. Men gebruikte de uit de bessen gestookte vluchtige olie. Ook in de geneeskunde wordt deze vrucht gebruikt o.a. in kruidenmengsels tegen rheuma

en als urine-drijvend middel.

Ook een paar rijpe bessen in de zuurkool kunnen heel goed werk doen; ze hebben namelijk de eigenschap de onaangename elementen weg te nemen.

Maar wat zijn de oorzaken van het niet ontkiemen van het zaad? De jeneverbes wordt hoofdzakelijk verspreid door dieren, nadat de zaden het darmkanaal zijn gepasseerd. De vruchten en zaden worden dus eerst gegeten en daarna weer uitgestoten, waarbij de zaden hun kiemkracht behouden. Dit is vooral het geval met vlezige vruchten, zoals de jeneverbes.

Dus het verdwijnen van schapen en korhoenders en wie weet wat nog meer, betekent waarschijnlijk ook het verdwijnen van de jeneverbes. Luchtverontreiniging en inteelt lijken niet van toepassing te zijn.

Al vele jaren wordt er onderzoek gedaan naar de mogelijke oorzaken van de achteruitgang. De Drenthse professor Barkman, specialist op het gebied van de oecologie van jeneverbes-struwelen heeft al 16 jaar onderzoek gedaan. Samen met zijn botanische assistent De Vries heeft hij de afgelopen jaren 72 terreinen bezocht en onderzocht in heel Europa waar de jeneverbes groeit.

Hij vond daar gemiddeld 93 soorten paddestoelen. Bij onderzoek in de Scandinavische landen, Polen en de beide Duitslanden vond Barkman ook veel jeneverbesstruiken. Zoals in Zweden, waar ze overal op het land en op braakliggende gronden groeien. Maar waarom niet in ons land?

Peter van Dijk heeft sinds 1980 zaadonderzoek gedaan voor zijn doktrale studie en hij heeft door allerlei proeven vast kunnen stellen, dat slechts vier procent van het zaad, dat per drie in een vrucht of bes zit, gezond is. Ook is gebleken dat de vrucht niet na een jaar, maar pas na drie jaar rijp is. Heel bijzonder is wel, dat de vrouwelijke bloem het stuifmeel van de mannelijke zeker een jaar kan bewaren, zonder er zichtbaar iets mee te doen.

De omstandigheden moeten wel heel gunstig zijn, voordat er in ons land een zaad ontkiemt. En als je daar dieper op ingaat kom je heel interessante

dingen tegen.

De Groningse Bioloog Leo Stockman heeft een jaar-ringenonderzoek gedaan bij de jeneverbes en kwam tot de ontdekking, dat een stammetje van ongeveer drie centimeter doorsnede, 50 jaar oud was; evenoud was ook een tien centimeter dikke stam. Hij vond geen struiken van meer dan 120 jaar.

Samen werken ze aan het project: Populatie-oecologie van de *Juniperus communis*. Een onderzoek dat moet bijdragen tot de oplossing van de vraag, waarom de spontane verjonging van de jeneverbes in ons land zulke problemen oplevert.

Jos Bruns.

Jeneverbes: tak met bessen en tak met manlijk
bloeisel
A. manlijk bloeisel; B/C vrouwlijk
bloeisel
D. bes.

Zij kwamen om te dienen.

De plaatsing en de onthulling op zaterdag 5 juni j.l., van het monument ter ere van de kloosterzusters, die in Twente werken of hebben gewerkt, leek ons een geschikte gelegenheid om iets over de zusters van Noord Deurningen te vertellen.

Het monument is niet speciaal voor deze zusters daar neergezet, maar het valt niet te ontkennen dat deze religieuzen, die al ruim 100 jaar in Denekamp aanwezig zijn, zeer veel voor Denekamp en voor andere Twentse plaatsen hebben gedaan en hier een grote invloed hebben gehad en nog steeds hebben.

Het was 23 november 1875 toen de drie eerste zusters vanuit Thuine, een klein dorp bij Lingen in West Duitsland, naar Noord Deurningen kwamen. Ze werden er gebracht door hun overste, Moeder Anselma. Als eerste overste in het nieuwe klooster werd zr.M. Leonarda aangesteld, een onderwijzeres die kort daarvoor haar akte had behaald in Hildesheim. Haar twee medezusters waren zr.M. Juliana en zr.M. Felicitas, die beiden in de ziekenverpleging werkzaam waren geweest.

De voornaamste aanleiding om naar Denekamp te gaan was dat er in die tijd in Duitsland, onder Bismarck, de Kulturkampf heerste. Een conflict tussen kerk en staat, dat o.a. tot gevolg had dat het de religieuzen moeilijk werd gemaakt om hun werk te doen en dat de kloosters met opheffing en sluiting bedreigd werden.

Om het voortbestaan van de zustercongregatie van Thuine te verzekeren werd er dus een toevlucht in het buitenland gezocht. In dit geval werd Denekamp de nieuwe vestingplaats.

Op 17 juli 1875 was de laatste eigenaar van huize "Noord Deurningen", Mr. Joan Melchior Roessingh Udink, overleden en zijn weduwe verkocht een gedeelte van het landgoed, nl. het huis en + 20 ha grond aan Max Freiherr Heeremann von Zuydtwijk, die het huis en de grond kocht voor de zusters Franciscanessen van Thuine voor de som van f.41.000,--, waarvan f.40.000

werd geleend.

Op 22 november 1875 werd de koop bekrachtigd door de rector van het moederhuis in Thuine, de zeereerw. heer Tegeder.

Bij aankomst in Denekamp gingen de zusters eerst naar de pastorie, waar ze gastvrij werden onthaald door de toenmalige pastoor Van den Bosch, deze bood ze voor de eerste nacht onderkomen in z'n pastorie. De volgende morgen ging de reis verder naar Noord Deurningen, waar een van de naobers, Dubbelman, de zusters ontving en naar oud Twents gebruik de haard voor hen aanmaakte en ook voor de toekomst verdere hulp aanbood.

Het huis was zeer verwaarloosd, zodat de zusters meteen volop aan de slag konden in het verder totaal lege gebouw. Ze hadden n.l. niets bij zich, behalve hun kleding en proviand voor een paar dagen. Drie dagen later stuurde men vanuit het klooster in Thuine een wagen met de allernoodzakelijkste meubels, die ze daar eigenlijk ook niet konden missen.

Naast het opknappen en schoonmaken van het huis en de omgeving, werden de zusters ook al spoedig bij zieken geroepen, eerst alleen in Noord Deurningen en Denekamp, maar ze deden het blijkbaar zo goed, dat ook vanuit andere Twentse plaatsen hun hulp werd ingeroepen. Soms hadden ze het geluk dat ze gehaald en gebracht werden met paard en wagen, maar meestal gingen dergelijke tochten per voet. Ook de kinderopvang en opvoeding hebben ze vanaf het begin als een van hun taken beschouwd.

In de loop der jaren breidde het werk zich uit en nam het aantal zusters toe. Vanuit Denekamp ontstonden er tientallen vestigingen in en buiten Twente. In 1889 werd de ziekenverpleging in Enschede ter hand genomen en in 1912 werd in dorp Denekamp het Gerardus-Majella tehuis gesticht. Andere Twentse nederzettingen van deze zusters vinden we in Almelo, Weerselo, Enter, Bornerbroek, Glanerbrug, Haaksbergen, Tubbergen, Wierden, Haarle, Delden, Luttenberg, Oldenzaal en Geesteren.

In 1932 gingen vier zusters vanuit Noord Deurningen

naar Indonesië of Ned.Indië, zoals het toen nog heette. Veel later, in 1960, vertrokken drie zusters naar Tanzania in Oost-Afrika om ook daar zieken te verplegen, kinderen op te voeden, te onderwijzen enz.

In Noord Deurningen werd ondertussen geregeld verbouwd en bijgebouwd, zodat er in de loop der jaren een indrukwekkend complex is ontstaan.

Tijdens de laatste wereldoorlog kreeg ook het klooster Noord Deurningen de nodige moeilijkheden te verwerken, maar tot september 1944 konden de zusters de zaak nog redelijk draaiende houden. Toen kwam het bericht dat de SS het gebouw nodig had en binnen één dag moesten de gebouwen worden ontruimd en de 360 personen die er toen verbleven, moesten maar zien dat ze ergens onder dak kwamen. De jongste kleuters kwamen toen in de Denekampse kleuterschool welke in die tijd in de Wilhelminastraat stond. Het provinciaal, een 15-tal zusters, de novicen en postulanten vonden onderdak in de meisjesschool, de enkele jaren geleden afgebroken Wilhelminaschool.

In de oorlog zijn de zusters nog eenmaal teruggeveest op hun oude plek, nl. in januari 1945 om er een medezuster te begraven, die in het ziekenhuis in Denekamp was overleden.

Na de oorlog gebruikten de Canadese militairen het klooster nog enkele maanden als leger-ziekenhuis voor hun gewonden. Maar vanaf begin september 1945 werd het klooster weer vrijgegeven en in de loop van die maand kwamen de zusters geleidelijk aan vanuit hun verschillende nood-onderkomens terug naar hun St.Nicolaasgesticht. Een nieuwe bloei kon beginnen.

Ogenschijnlijk is de laatste tiental jaren de bloeitijd voorbij, en is de afbraak begonnen, of is het alleen maar een rustpauze, een herfsttijd, en volgt er over een tijd(je) een nieuwe periode van bloei, misschien in een andere vorm en pakken de zusters weer andere taken aan.

Laten we hopen dat het monument dat Denekamp die zaterdag, de 5e juni 1982, rijker is geworden, niet

alleen een herinnering zal zijn, maar dat de zusters van Noord Deurningen en uiteraard ook alle andere religieuzen, die Twente rijk is, met ons mee blijven gaan, zoals dit monument ook tot uitdrukking wil brengen.

H.J. Asma.

N.B. De belangrijkste gegevens uit dit artikel zijn afkomstig uit de herdenkingsboekjes, die ter gelegenheid van het 75- en 100-jarig bestaan van de St. Nicolaasstichting in respectievelijk 1950 en 1975 zijn geschreven en die aanwezig zijn in de bibliotheek van de Stichting Heemkunde Denekamp.

St. Nicolaas Deurningen bij Denekamp.

de vlucht in de biechtstoel

Wat hadden we mooie jeugdijaren. Over deze jaren wil ik jullie iets vertellen, wat ik nooit vergeten ben. Het was die bewuste middag mooi weer toen we met ons drieën speelden in een beukenprieeltje naast de grote tuin (op 'n Es) van de Dames Keizer. Het was ook al schemerdonker toen we moe gespeeld op weg naar huis liepen. Verveeld hadden wij ons met z'n drieën niet! We dronken zogenaamd koffie: water uit een stromend beekje (dat in die tijd nog zuiver was!). En de hooibedjes lagen ook lekker. Op weg naar huis hadden we nog even tijd voor een "kattekwaadje". In het dorp Denekamp woonde een man, een barbier, die ons altijd plaagde. Ik zei onderweg tegen mijn zusjes: "Zeg, weet je wel, die man naast de kerk "Kniefkris", die man heeft vier katten, die krijgen nooit zuurstof, die komen nooit buiten. Zullen we die eens even uitlaten?(we wisten nota bene niet eens wat zuurstof was)."

We moesten wel voorzichtig zijn, want die man had allang geprobeerd om ons te pakken te krijgen. Ik keek door een klein raampje naar binnen. Ik had geluk, want hij ging juist de trap op om een stuk spek voor hem en zijn katten te halen. Ik smiet de deur open en de katten stoven ons voorbij de tuin in achter 't huisje. De barbier, de haarknipper, had mij juist nog gezien, toen ik wegliep en..... hij kwam mij na!

Mijn enige kans was de kerk in. Ik rende naar binnen en....vluchtte een biechtstoel in. Daar stond ik voor het kleine raampje en keek of de barbier ook in de kerk durfde te komen. En jawel hoor, daar kwam hij!. Hij liep door tot het midden, maar hij zag mij niet. Toen liep hij terug langs de biechtstoel. Als ik nu maar niet moest hoesten, want ik was erg verkouden! Bevend keek ik hem na. Door een andere deur sloop ik op blote voeten de kerk uit. Voor de kerktoren floot ik heel zachtjes en...daar kwamen

mijn zusjes; de een van de torentrap en de ander van achter een oude heg weg.

In de verte hoorde ik de barbier roepen poes, poes, poes! Maar de poezen hadden nu hun vrijheid en volop zuurstof; dus die kwamen niet! En ik...ik had al berouw vóór ik in de biechtstoel zat. Ik dacht als je lief bent voor mens en dier, leef je gelukkig hier!

De ouderen in ons dorp kunnen zich deze bijzondere type mens zeker nog wel herinneren en hij heeft hen zeker de baard er wel eens afgedaan.

E. Bos-Hermelink

ZONDAG a.s. 16 JUNI

zal de bekende fotograaf

J. PLETTEBURG

van Enschede,

in DORP DENEKAMP

en wel in 't Café „DOLCE“, Oldenzaalse weg, de gelegenheid openstellen voor fotografische opnamen, des middags na 5 uur.

Bijlijke prijzen. Nette bediening.

Ook speciaal levering van VERGROOTINGEN.

Beleefd aanbevelend,

J. PLETTEBURG,

Fotograaf, Enschede.

Denekamp -Metelen! Het zou bij u op kunnen komen dat hier verslag wordt gedaan van een voetbalwedstrijd tussen genoemde plaatsen. Maar dat is niet het geval. Het gaat zelfs in het geheel niet over een wedstrijd. Integendeel, het gaat over samenwerking. Samenwerking tussen twee heemkundeinstellingen en wel tussen de Heimatverein Metelen en onze Stichting Heemkunde Denekamp. Onder de donateurs/lezers zullen er zeker nog wel zijn, die zich nog de eerste ontmoeting tussen beide instellingen eind vorig jaar herinneren. Een historische ontmoeting noemden we dit toen. En dat was het zeker.

Welnu, die eerste ontmoeting tussen beide instellingen heeft onlangs een vervolg gekregen in de vorm van een tegenbezoek.

Ons bestuur is op zaterdagmiddag 3 april 1982 in Metelen geweest. Om twee uur werden we daar bij het raadhuis verwelkomd door het bestuur van de Heimatverein Metelen. Ze waren bijna allemaal weer aanwezig, net als toen in Denekamp. Het was al echt een weerzien van vrienden. Bijzonder plezierig heeft het gestemd, dat zelfs Metelens burgemeester aanwezig was. Ja, want het bleek dat het programma van die middag zou beginnen in de raadzaal van het "Rathaus" von Metelen. En daar in die raadzaal zag alles er zo "punktlich" georganiseerd uit. Dat niet alleen trouwens, het was het ook! In één woord: voortreffelijk. Een heerlijke geur van koffie, die de reukorganen al streelde bij het binnentreden van het fraaie raadhuis, had ons hier min of meer al een klein beetje op voorbereid. Hiervan konden we dan ook weldra al genieten, waarbij ons op overvloedige wijze brood met kaas en ham werd gepresenteerd. Ook de aankleding was voorbeeldig.

In zijn welkomsttoespraak herinnerde Heimatverein voorzitter Mensing nog aan de eerste samenkomst in Denekamp, waarbij hij de woorden, destijds uitgesproken door onze voorzitter Borgman, nog eens memoreerde: Het is alsof een moeder (Metelen) haar

volwassen geworden dochter (Denekamp) een bezoek brengt. Juist in dit verband had het bestuur van de Heimatverein Metelen voor een erg aantrekkelijke verrassing gezorgd. Want niemand minder als de bekende 'Landes-archivar' dr.A.Schröder was die middag uitgenodigd om het een en ander over zijn onderzoeken met betrekking tot de historische relaties tussen Metelen en Denekamp te vertellen. Dr.Schröder deed dat op zulk een beluisterende wijze en met zoveel elan ("Naobers en goode vrinde oet Denekamp") dat je je al na enkele minuten volledig thuis kon wanen in zijn archief. Zijn archief, dat daardoor al een beetje het onze werd.

Geen wonder eigenlijk ook dat Heimatverein voorzitter Mensing dr.Schröder typeerde als de "Gute Geist" achter deze samenwerking tussen twee plaatsen, in twee verschillende landen, die -zo heeft ons dr. Schröder nog eens duidelijk uiteengezet- eigenlijk heel lang een eenheid hebben gevormd. Want met name het resultaat van het onderzoek van dr.Schröder is de basis voor deze samenwerking. Zij het dat dit op zijn beurt weer is te danken aan het door ons uitgegeven boek "700 jaar kerkelijk leven in Denekamp" waarin vrij uitvoerig wordt stilgestaan bij de binding, welke het Stift Metelen had in relatie met Denekamp.

Samenwerking dus, gebaseerd op de Euregio-gedachte. Culturele uitwisseling noemen wij het.

In dat verband zou het eigenlijk ook eens goed zijn om even stil te staan bij wat er van Metelen is geworden in de tijd. De burgemeester van Metelen deed ons hiervan verhaal in zijn begroetingswoord.

De gemeente Metelen telt een kleine 6000 inwoners en bezit een modern opgezet royaal industriegebied. Vele inwoners moeten echter voor hun werk verder van huis. Naast een paar scholen bezit men prima voorzieningen op sportgebied, waaronder een overdekt zwembad en een turnhal.

Bijna 85 procent van de inwoners is rooms katholiek. Het oudste bouwwerk van de stad Metelen (want dat is het eigenlijk) is een restant van het ruim 1000 jaar oude klooster of Stift, zoals dat werd en ook nu nog wordt genoemd en dat nog voorzien is van

duidelijk zichtbare kenmerken in de vorm van dicht-gemetzelde kruisgangbogen. Thans is hierin een jenever-stokerij gevestigd. Op nog geen steenworp afstand staat de gedeeltelijk in Romaanse en gedeeltelijk in Gotische stijl opgetrokken oude Stiftskerk, waarvan de oudste datering ligt rond 1200.

De natuurlijke omgeving van Metelen is het zonder meer waard genoemd te worden. Met name het gebied "Meteler Heide", waar het een lust is te wandelen. Tevens is hier het grootste vogelpark van Duitsland te vinden.

Meer dan 2000 vogels van wel 400 soorten zijn hierin ondergebracht. Jaarlijks komen hier 100.000 bezoekers kijken en genieten van deze grote diversiteit aan vogels: van de kleine kolibri tot de grote struisvogel!

Sedert kort is bij het vogelpark ook het natuurbiologisch laboratorium gevestigd.

Onze voorzitter Borgman dankte zowel Heimatverein-voorzitter Mensing als de burgemeester voor hun welkomstwoorden. Hij bood de Heimatverein Metelen een glas-in-lood raam van het gemeentewapen van Denekamp aan. De burgemeester kreeg een exemplaar van het boek "Van Raadhuis tot Gemeentehuis" aangeboden.

Maar daarmee was het officieel gedeelte nog niet ten einde. Want, voor dat we het verdere programma van die middag -waaronder een bezoek aan het hiervoor genoemd erg aantrekkelijke en uitgebreide vogelpark van Metelen konden afwerken, kregen we na een aantal koppen koffie een schnaps aangeboden. Het was trouwens een erg goeie borrel van "Brinckwirth", een plaatselijke stokerij, die we in de namiddag nog hebben kunnen bezichtigen.

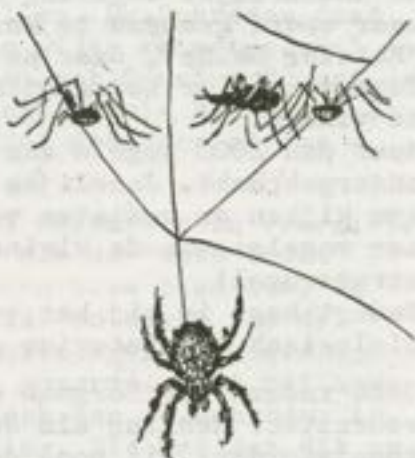
Onder deze borrelnuttiging bood ons de Heimatverein Metelen nog een mooie ingelijste reproductie aan van een oude kaart van de omgeving van Singraven, Bögelcamp en Denekamp, daterende uit 1654. Een mooi geschenk!

Na dit officieel gedeelte hebben we -na de bezichtiging van de oude stiftskerk- een bezoek gebracht aan het al eerder genoemde vogelpark.

De middag werd besloten met de bezichtiging van de "Brennerei Brinckwirth" en een "gemülich" samen-

zijn rond het openhaardvuur van de "Gaststätte Brinckwirth", waar verschillende afspraken werden gemaakt. Het was al over half acht toen we weer richting Denekamp togen, met een overweldigende indruk van Metelen bij ons.....

H.Boink.

1661. September 20. Metelen. — Uitscheut uit het hoorge recht van het rijk Metelen, rakende den Scholzenhof te Denekamp.

Ausruch des eygenthums rechts, wie seliger alhie beyen Hochdtlichem Stiff Metelen observirt wirt, und in üblichen besuch ist.

Das eygenthums recht besteht in auffart, stierpfad, freykaufe, und diensten. Die auffart wird Nach unseren wilkeur hoch und gering abgeschlagen, und darff kein eygenbrüger auff unsere Erbe kommen, Ehe und bevoren die auffart bedungen.

Ein eygenbrüger was Er gewinnt, das acquirit Er seinem Herrn, daher von Eynet unserer eygenbrüger verstirbt, verfallt uns dessen nachlassenschaft, welche nachlassenschaft wir also fort ankleiben und nach unseren willen und gefallen gebrochen können.

Wahn aber Ein eygenbrüger mit Lebens verhalten wil, das dessen sterbfall nicht verfälle, kann (Er) sich freykauften, Es stehet aber bey dem Herren, wie viel der eygenbrüger voor den freytrieb geben wolle, Es ist auch ohnnotich, das nach vermögenheit der abschlach geschete, Besonderen Es wirt dem Herren purt schelm gestellet, ob er den eygenbrüger hahr beliblich gidd manumittiren, oder aber in seynen eygenthumb behalten wolle.

Unsere eygenbrüger sein uns schuldich zu dienen, die Pferde halten, mit wagen und pferde auff ihr Egen futter, die keyne Pferde halten, mit Leibdiensten auff dem Herren mahl in der wochen zwey mahl, dan können wir die eygenbrüger ihr Lebestlang nichtmal verbotten, das Ein halb jahr dienen, oder halbjährlich Lohn demselben besalen müssen.

Das gebotne, Es seye schlach- oder fruchtbar hoch, gehoret uns privetlich an, die mass geschessen Entweder wir schetzen oder bekennen dafur feiste Schweine, welche dafur in alten Zeyten bedungen syn.

Wahn unsere eygenbrüger auff holtsheuten gefunden werden, werden dafur Cum refusione damit arbitrarie bestraft, auch wahn das hawwen Excessus geschachen, woff gahr von den Erben verjaget.

Das wir also obesthet mit unseren eygenbrüger verfahren und in anno 1654 vermoge ausgegebenen kauffbrief den Scholzenhoff zu Denekamp Dem wolldelgebornen Herren Gualtern Voth zum Bogelkampff verkauft haben nach eygenthums recht hochtunden hiermit, Signatur Metelen den 20. ybris 61.

(L.S.) (Wass onderteekent :)
pro collatione/jata Copia
Collatione/jata per me

ADOLF VON KETTELIN Abdinin
HERR. SEKRETAR: 1676.
J. KAMP, Secretarius.

Holzenhof Bogelkamp, diese Signatur. — Copie

In oude krantenknipsels kwamen we een serie Twentse zegswijzen tegen die met God, godsdienst met z'n bedienaren enz. verband houden. We vonden het wel aardig om er wat van voor u te noteren, vooral ook omdat er een aantal bij zijn die je niet of haast nooit meer hoort of tegenkomt. Begrijpelijk ook omdat ze in elk geval al 75 jaar oud zijn, want uit begin 1900 dateren de kranten. Deze gezegden lenen zich dunkt me goed voor nadere reactie. Dus als u er nog wat weet of er op andere wijze iets van wilt vertellen laat u me dit maar even weten.

Onze Here God hef ter vö! hen zet, waor at He nooit weer naor um kik.

In Gods naam loopt gin muuze.

Bidd'n en mest'n is gen bie-geleuf.

De pestoor en ne hoond, vedeent de kost met 'n moond.
Hee bid't heult'n Oonze Vader

As 'n hemmel valt, zeent alle boanstökke kepot.

Huuskes, waor Oonze Leevn Heer 'n aarm oetstek.

D'r hengaon of ze Oons Leevn Heer bie de haand hebt.

Ne pott'n schraper koomp nig in'n hemmel.

Gods water oawer Gods laand laotn loopn.

Jao zegg'n op tied, is ne gaaw Gods.

Vast'n van vespertied tot hoonder opvleegn.

'n Kot gebed en ne lang'n metwost.

Berouw koomp nig veur de zeunde.

Dee 't kruus hef, zeag'nt zich 't eerst.

Elk'n duvel regeert zien tied.

Veur 't zing'n de keark oetgaon.

De duvel koomp aait deur'n zangzolder de keark bin'n.

Gif God Jongs, Hee gif ok boksen.

Zölfs de duvel zien bes-moor was aorig, dow ze nog
'n jonk wicht was.

Oons Leevn Heer gif't vöggelke zien voor, mer 't möt
er wal um vleege.

"Ieder zien plezeer", zea de duvel, dow killern hee
zien schoonmoor met de greepe in de ribben.

Waar de meskaor nich kömp, kömp Gods zeagn ok nich.

Föj toch jong, waar heb ie e-zetten, ie zeet d'r
oet as ne bosduvel.

Den kaerl, da's ne duvelstoojager.

Eers betaal'n, anders zal de duvel oe haal'n.

Aj den geleuft en God ve-zaakt, kom ie wal daar waar
't warm is.

H.J.Asma.

Men moet wël zelf zijn geluk
smeden
maar niet anderen daartoe
als aanbeeld gebruiken.

C.J.Wynaendts Francken.

Een maand geleden heb ik met twee dames, geboren en getogen in Tilligte, gepraat over de "spinvisites" van vroeger. Vroeger is in dit verband 50 jaar geleden.

Ja, hoe ging dat vroeger met die spinvisites?

Dat gebeurde zo. De moeders van drie of vier gezinnen maakten zondags bij de kerk een afspraak voor de visite. Die moeders waren meestal zusters van elkaar of goede bekenden. Om de beurt zou een van hen gastvrouw zijn.

Men begon daarmee in 't begin van 't nieuwe jaar, want een maand voor de vastentijd moest iedereen een visite hebben gehouden.

Alle meisjes van de vier gezinnen vanaf ongeveer veertien jaar tot aan hun huwelijk werden uitgenodigd, dienstmeisjes deden ook mee.

Op een centraal punt kwam men om twee uur bij elkaar. Lopend, ja, sommigen moesten wel een half uur lopen. Gezamenlijk ging men nu vrolijk, met 't vooruitzicht van een gezellige middag, naar 't gastgezin.

Daar aangekomen begroette men elkaar; niet met een hand of een kus, maar gewoon door te zeggen: "Zo wichter, mooi daj d'r bint, kriegt ne stoel en goat zittn." Dan werd er koffie geschonken met lekkere koeken, wat in die tijd een bijzondere tractatie was.

Als de koffie en 't lekkers op was ging men naar buiten om alles te bekijken, ook 't vee.

Zo zachtjes aan begonnen "de wichter" met spelletjes, al naar gelang 't weer, binnen of buiten. Er werd bij gezongen, het waren schoolkinderspelletjes. O.a. Tree aan tree, dat ging als volgt:

"Tree aan tree, wie gaat er mee,
 ons Stientje van o Jansen,
 o duur o duur o dansen.
 Ik sprak mejuffrouw Truusje Mollink eens aan,
 die zou eens om ons hene gaan.
 Zie wat gaat ze strijden.
 Zie wat gaat ze blijde,
 dat doet ze om haar lieve man, die ons van
 alles helpen kan.

Met strikjes op de mouwen gouden bel en
trouwen uit liefde uit liefde,
klein kindje in het wiegje
klein kindje op het kerkhof, alle jaren
zijn zo grof
rood kruis blauw kruis mejuffrouw moet de
deur uit.

Ondertussen schonk de gastvrouw rode wijn; Samos.
Toendertijd was dit iets, dat alleen bij speciale
gelegenheden werd geschonken.
U kunt begrijpen dat 't gezellig was. Soms werd er
ook nog even een bezoekje gebracht aan de burens, die
daar dan om gevraagd hadden.

Zo'n stuk of tien meisjes waren er vaak wel bij. Op
de duur werd dat door huwelijken minder, ook wanneer
de oudste zoon op de boerderij introuwde, en er dus
een jonge vrouw op de boerderij was, fungeerde dat
gezin niet meer als gastgezin.

Na melkenstijd werd 't spannend: 't was dan ook
donker. De gastvrouw had nu schalen met gesmeerde
broodjes, stapels pannekoeken en "nat" uitgebakken
spek, in de waskeuken op het aanrecht klaarstaan.
Ondertussen kwamen ook de jongens en jongemannen,
de broers en neven dus, aan bij 't gastgezin.

Er was ook altijd iemand uitgenodigd die trekharmo-
nika of mondorgel kon spelen. Onderhand was 't ook
haast tijd voor 't spit.

Wat was dat spit?

Dit was een emmer vol rotzooi, huisvuil werd toen
nog niet opgehaald maar vaak op een bepaalde plek
gegooid. Dit deed men in die emmer, met nog wat
stenen of kapotte dakpannen erbij. Slachtafval kon
er ook bijzitten; kortom "troep".

Jongelui uit de buurt, die niet uitgenodigd waren,
probeerden nu zo'n "spit" op de deel te gooien, waar-
bij ze riepen "hier is 't spit, maak daj 't gebroad'
d'r bie kriegt".

De aanwezigen moesten proberen om die jongelui te
pakken en dan werden ze onder de pomp gehouden.

Door deze consternatie verloor de gastvrouw haar
lekkers in de keuken uit 't oog en dat was ook de
bedoeling. Via een zijdeur probeerden de spitbreng-
ers, of althans enige van hen, om 't lekkere eten te

bemachtigen.

Wanneer de rust was teruggekeerd, begon men weer te dansen. Ook deed men het spelletje: "Dien'n hooln". Dat ging zo. In ieder hoekje van de deel ging een stelletje zitten, de een vrijde wat, de ander niet. Een persoon, dien'n-jager, kreeg een slappe dunne jute zak met een grote knoop erin, in de hand. Hij vroeg dan aan een stelletje: "wis doe dien'n hooln". Zei dat meisje of die jongen "nee", dan moest ze weg gaan, liefst naar de andere hoek van de deel. Ondertussen mocht de "dien'n-jager" haar met de jute zak voor de broek slaan tot ze bij een andere jongen op de knie zat en dan moest dat andere meisje natuurlijk weer maken, dat ze wegwam.

Het schijnt dat tijdens dat spel, jongelui uit de buurt zich verstopten tussen de koeien om alles af te kijken. Omdat de verlichting niet zo best was, bleef dat natuurlijk onopgemerkt. Er was immers altijd wel een zijdeur open, waardoor ze stiekum naar binnen konden. Ze hielden zich doodstil en bemoeiden zich verder niet met 't gebeuren.

Rond een uur of tien ging men met veel pezier weer naar huis en was de "spinvisite" ten einde.

Zo ging het in Tilligte.

Graag zou ik reacties ontvangen van bijv. Denekamper dames of uit een van de andere buurtschappen of het verloop zo ongeveer 't zelfde was als hierboven omschreven; tel.(05413) 2051.

Ans Zekhuis-Stroot.

Wanneer we op een mooie zomerdag in onze tuin zitten, of op een stil plekje in de vrije natuur, dan horen we het gezoem van talloze insecten, die zich in het luchtruim of op de grond voortbewegen. Sommigen vliegen van bloem tot bloem op zoek naar nectar, stuifmeel of honing, anderen zijn op zoek naar plantenresten of dierlijk voedsel.

Als je deze diertjes eens goed gadeslaat kom je stellig onder de indruk van hun aantal, hun soorten en vooral van hun Kleurenrijkdom.

Hoeveel insecten er op deze aardbol voorkomen weten wij niet, zelfs niet bij benadering. Over hun aantal en vormrijkdom tasten wij volkomen in het duister. Niemand weet, of kan ook maar schatten, hoe groot hun aantal is. Ieder jaar worden er wel zo'n duizend nieuwe soorten ontdekt. Het aantal reeds beschreven insecten wordt door sommige onderzoekers op ongeveer een miljoen geschat, anderen houden het op anderhalf miljoen, weer andere wetenschapsmensen schat het aantal insecten nog weer hoger. Hieruit blijkt wel duidelijk dat het juiste aantal geheel onbekend is. Er zijn op onze aardbol veel meer insecten dan alle andere diersoorten bij elkaar.

De insecten behoren tot de oudste stam van het dierenrijk. Hun leven begon vermoedelijk al in het Carboon, ongeveer 350.000.000 jaar geleden. Het Carboon was een van de belangrijkste perioden. Daarin hebben zich gebeurtenissen voltrokken, die van het allergrootste belang zijn geweest voor de ontwikkeling van al het leven op deze aarde. Als belangrijkste biologische gebeurtenissen moeten genoemd worden de verschijning van de eerste reptielen, de ontplooiing van de amfibieën, de ontwikkeling van de gevleugelde insecten en tenslotte de sterke uitbreiding van de landflora. Langzaam begonnen zich als gevolg van deze grote evolutie van de plantenwereld dichte wouden te ontwikkelen met geweldige moerasgebieden waarin vooral de insecten een geschikt milieu vonden, daardoor konden deze insecten zich in de loop der tijden over de gehele aarde verspreiden.

Door hun geweldig aanpassingsvermogen weten ze zich overal gemakkelijk te handhaven. Er is op onze planeet dan ook bijna geen plekje te vinden waar geen insecten zijn. Probeert u maar eens zo'n plaatsje te vinden. Ik denk dat u daarnaar tevergeefs zult zoeken.

Ze komen voor in zeeën, meren, rivieren, poelen en plassen. Ze komen voor in dorre droge woestijnen, waar ieder leven bijna onmogelijk lijkt. Ook komen ze voor in grotten en in bronnen waar het water een temperatuur heeft van ongeveer 50 graden celcius. Zelfs in Californië zijn ze waargenomen in plassen petroleum.

Ook in onze woningen komen allerlei insecten voor. Denk maar eens aan die kleine kriebelende en bijtende beestjes, die als parasiet leven op mens en dier, zoals vlo en luis, die momenteel weer in opgang zijn. Gelukkig kwamen deze de laatste jaren, dank zij de hygiëne en de doeltreffende bestrijdingsmiddelen bijna niet meer voor. Naast deze kriebelbeestjes kennen we nog als huisinsect de spin, kamervlieg, mug, kleermot, kelderpissebed, kasspinmijt, zilvervisje of suikergast en nog vele andere insecten.

Het zilvervisje kom je vaak tegen in oude woningen. Het is een nachtdier en gedijt het best op warme vochtige plaatsen. Misschien hebt u hem wel eens in uw woning aangetroffen. Vooral 's avonds laat of 's nachts, wanneer je het licht aan doet, zie je hem wel eens vanaf het aanrecht wegvlugten, waar hij dan op zoek is naar etensresten. Het zijn uiterst vlugge diertjes, die in donkere spleten en hoeken leven en zich met alle mogelijke stoffen voeden, vooral dat soort waarin lijm of stijfjel zit. Je treft ze daarom ook wel eens aan onder zeil of tapijten. Soms eten ze wel eens lijm of stijfjel van boekbanden en kunnen zodoende aan een bibliotheek schade veroorzaken. Verder is het een prachtig glanzend diertje dat overigens ongevaarlijk is.

Insecten zijn de voorlopers van de mens. Ze hebben de aarde voor ons leefbaar gemaakt. Zonder insecten zouden we niet kunnen leven, maar ondanks dat gaan wij die beestjes vaak onnodig en opzettelijk onder onze schoenzolen vermorzelen, we slaan ze dood of nog erger we gaan ze op grote schaal met insecticiden

Een van onze grootste

sliepwespen, *Rhyssa perissus*

Dene legt haar eitjes in de larven van de reuzenhoutwesp, die ze misschien wel vindt door af te gaan op zijn knasgeluid. Ze tilt het achterlijf op en de boor wordt uit de beschermende schede gehaald. Dan moet de legboor zo'n 5 à 6 cm in het hout worden gedrongen.

Soms komt ook de reuzenhoutwesp, *Urocerus gigas*, met een houttransport bij ons binnen. Dit onschuldige maar vervaarlijk uitziende dier met zijn lange legboor veroorzaakt menigmaal grote schrik.

De rupsendoder (een graafwesp) jaagt op rupsen, die zij overigens niet doodt, maar met een steek verlamt en dan naar haar nest sleept. Daar legt zij een ei op de rups, die door de uitkomende rupsendoderlarve wordt keggegeeten.

te lijf. Dit laatste is helemaal uit den boze! Helaas vernietigen de insekticiden niet alleen de schadelijke maar ook vele nuttige insekten, wat uiteraard een verstoring in het natuurlijk evenwicht teweeg brengt. Toen ik kortgeleden, tegenover een bekende landbouwer, een lans brak voor de insekten zei deze tegen mij: "Doe kaans goot praotn, ain kop aandars mear vol luus hebt zitten, dan wi'j wa gearn krabb'n".

Natuurlijk had die man wel gelijk. Als een bepaald insektensoort de overhand krijgt dan zullen we moeten ingrijpen, maar dan wel op een verantwoorde manier.

Gelukkig komt het niet zo vaak voor dat een bepaald soort insekt de overhand krijgt. Toch kennen we enkele gevallen van massaal optreden van schadelijke insekten. Denk maar eens aan de coloradokever en de runderhorzelvelieg. De larven van de runderhorzelvelieg, de zg. Wearbaotens, leven onder de huid van runderen. De meest bekende soort is de Hypoderma Bovis, die eieren legt op de laren van runderen. De jonge maden boren zich door de huid naar binnen en gaan langs de zenuwen naar het ruggemergskanaal, waar ze niet zelden ontstekingen veroorzaken. Tenslotte gaan ze onder de rughuid zitten, zodat een later openbarstende buil ontstaat (horzelbui). De ongeveer 5cm lange made kruipt er uit, valt op de grond en verpopt zich. Als de infectie groot is worden de runderen zwak en bovendien zijn de huiden waardeloos door de talrijke gaten. De runderen hebben over het algemeen een grote angst voor de runderhorzelvelieg, die niet alleen hen maar ook vaak mensen aanvalt. Zodra de runderhorzel bij het rundvee in de buurt komt gaan ze er, met opgeheven staart, vandoor. Dit noemt men "bizzen".

De runderhorzel werd, evenals de coloradokever, destijds op grote schaal bestreden. Op 22 april 1953 werd de "Rundelhorzelwet" in het leven geroepen. Alle veehouders werden verplicht alle larven van runderhorzelveliegen, waarvan de aanwezigheid bij de runderen door bulten of andere uiterlijke kentekenen konden worden waargenomen, te doden of te laten doden. Op overtredingen van deze wet stond een voorlopige hechtenis van een jaar of een geldboete van ten hoogste f.500,--

Eveneens werd voor de bestrijding van de colorado-kever een wet in het leven geroepen. Deze kever, die zich tijdens en na de Eerste Wereldoorlog snel uitbreidde, trad in 1877 in Europa voor het eerst op in met name Duitsland, waarna hij zich langzaam maar zeker uitbreidde. Vooral na de oorlog 1914-1918 en het was pas omstreeks 1944, dat er aan de opmars van dit schadelijk dier paal en perk werd gesteld. De kever werd op grote schaal bestreden. Zelfs per radio werden aanwijzigingen gegeven wanneer de tijden gunstig waren voor een invasie van die kever. Er werd op grote schaal en vaak erg nonchalant gewerkt met insecticiden, zoals D.D.T., chloor, arseen of esfordervaten, waaraan natuurlijk ook vele nuttige insecten en zelfs vele vogels dood gingen. Ondanks deze massale bestrijding is het niet gelukt de coloradokever uit te roeien. Wel zijn ze sterk in aantal achteruit gegaan, althans tijdelijk.

Naast de schadelijke insecten zijn er natuurlijk ook vele nuttige insecten, die jammergenoeg bij vele mensen onbekend zijn. Een groot aantal van die insecten leeft weer van andere insecten en houdt zo het biologisch evenwicht in stand. Ze zijn onze bondgenoten in de strijd tegen schadelijke insecten. Het voortbestaan, vooral van een aantal insectenetende vogels, zoogdieren en amfibieën, hangt af van de aanwezigheid van de insecten. Hieruit blijkt dan wel weer dat de natuurlijke vijanden de beste waarborg vormen bij de bestrijding van schadelijke insecten. Alleen nuttige insecten kunnen de schadelijke in bedwang houden. Ze zijn de belangrijke schakels in het web der natuur.

De belangrijkste planteneters, humusmakers en grondomwerkers zijn de insecten. Ze vormen het voedsel van vele andere dieren en bestuiven vele planten. De schade die ze voor de mens aanrichten is na verhouding veel geringer dan hun nut.

Als wij in staat zouden zijn de insecten uit te roeien zouden wij onherroepelijk een einde maken aan ons eigen bestaan en aan de gehele flora en fauna. Maar gelukkig roeien wij de insecten niet zo gemakkelijk uit. Enkele miljoenen jaren leven er al insecten op onze aarde en ze zullen er misschien ook nog wel evenlange tijd blijven.

In ieder geval mogen we aannemen, dat ze er nog wel heel lang zullen zijn, en dat ze de mens zeer zeker zullen overleven. In de voortdurende strijd die de mens sinds heugelijke tijden met de insekten voert, is vermoedelijk geen enkel insekt uitgeroeid. Dit is maar goed ook, want als de insekten er niet waren zouden alle natuurlijke eigenschappen van alle andere dieren, bomen, planten en de mens inclus als kaartenhuizen in elkaar storten.

Stel je voor als de insekten er eens niet waren, hoe zou de wereld er dan wel niet uitzien? Hierop is snel een antwoord te geven. Zaadvoortbrengende bloemen, bomen en heesters zouden er niet zijn, want deze moeten door de insekten worden bestoven. Denk maar aan de bijen, hommels, de vliegen, muggen en vele andere insekten.

Voor al de bijen spelen een grote rol bij de bestuiving van bloemen. Zo leveren de bloeiende bomen en planten voedsel voor de bijen. Ze staan in dienst van het bijenvolkje, maar dat bewijst het weer wederdiensten. Geven en ontvangen gaan hier hand in hand. Met haar hoofd en borst dringt de bij in de bloem, neemt het stuifmeel mee en bezoekt de volgende bloem. Ze wil daar ook honing zoeken en neemt stuifmeel mee, met haar harig vachtje strijkt ze langs de stempel van het volgende bloempje en enige stuifmeelkorrels raken op de kleverige stempel en blijven er vastzitten. Ze wordt door het kleverig vocht, dat de stempel afscheidt, vochtig en een klein kiemdraadje komt uit ieder korreltje tevoorschijn, om zich door de stijl te richten naar het midden van het vruchtbeginsel.

Hier worden wij weer eens geconfronteerd met een voor ons wonderbare en onbegrijpelijke wijze van bevruchting, die hier plaats heeft. De vruchten kunnen zich nu ontwikkelen.

Zo staat de bij en ook andere insekten in dienst van de bevruchting van de zaadvoortbrengende bomen en planten. Zo dienen bij, bomen en planten, de mens. De bij als honingverzamelaarster en bloemenbevruchter en de bloemen en bomen en planten als schenker van fruit en zaden.

wat biedt het donateursschap

Allereerst een gratis abonnement op ons vier keer per jaar verschijnend contactorgaan 't Onderschoer.

In het voor- en najaar een lezing of iets dergelijks. Deze bijeenkomsten vinden wisselend plaats in het dorp Denekamp en in de buurtschappen/kerkdorpen.

Verder een of twee keer per jaar een excursie.

Voorts kunnen gratis boeken geleend worden uit de bibliotheek. Een catalogus wordt toegezonden.

Ook bestaat de mogelijkheid tot actieve deelname aan de werkgroepen. Op verzoek wordt u graag nadere informatie toegezonden.

De contributie bedraagt voor 1982 minimaal f.12,50 voor donateurs woonachtig in de gemeente Denekamp; voor overigen f.18,50.

Hierbij meld ik mij aan als donateur van de Stichting Heemkunde Denekamp.

O graag ontvang ik nadere informatie over deelname aan de activiteiten van de werkgroepen.

Ik wacht met betaling tot ik hierover nader bericht ontvang.

Naam :

Volledig adres :

.....

datum:

handtekening:

BESCHERMDE PLANTEN

Sinds 1973 zijn bepaalde planten in Nederland officieel als beschermd aangeduid in het Besluit Beschermde Inheemse Plantesoorten. Alle op deze lijst voorkomende planten staan hierna vermeld.

Daslook, Wolverlei, Zwanebloem, Klokje (alle soorten), Spaanse ruiter, Erfattijloos, Zwolse anjer, Wilde kaardebol, Zonnedauw (alle soorten), Mperaswespenorchis, Blauwe nee distel, Kievitsbloem, Gentiaan (alle soorten), Grote muggenorchis, Jeneverbes, Aardaker, Zomerklokje, Waterdrieblad, Beensbreek, Vleeskleurige orchis, Gevlekte orchis, Breedbladige orchis, Harlekijn, Rietorchis, Wilde marjolein, Knikkende vogelmelk, Gewone vogelmelk, Koningsvaren, Parnassia, Welriekende nachtorchis, Sleutelbloem (alle soorten), Veldsalie, Langbladige ereprijs, Maagdenpalm en Zinkviooltje.

Voorlopig zal er elk kwartaal één van deze planten afgebeeld en beschreven worden op de binnenkant van de omslagpagina hiernaast. Afbeelding en beschrijving overgenomen uit het Jaarboek Twente 1965.

Briefkaart

Voldoende
franken

Aan: Stichting Heemkunde Denekamp

Diepengoor 16

7591 BW Denekamp

Longleaf-vergeer. *Veronica longifolia*
 L. - Wordt in Salland ten onrechte wel
 Kattestaart genoemd. De hemelsblauwe
 bloemtrokken verschijnen in juli en august-
 us en kunnen tot 1 m hoog worden.
 Op rechte weiden en aan sloothan-
 ten, vooral langs Dinkel en Vecht.

